ТЕАТРАЛЬНА БІБЛІОТЕКА

Я. ВОДЯНИЙ.

Холодний Яр

історична драма на 4 дії.

З часів визвольних змагань на Україні в 1921 р.

1928.
ТЕРНОПІЛЬ — ЛЬВІВ.

Накладня Української Книгарні й Антикварні
у Львові вул. Рутовського 22.

Друк. А. Салєвич і С-ка в Тернополі.

Я. ВОДЯНИЙ

Холодний Яр відограний
14/6 1931

Холодний Яр

історична драма на 4 дії.

Дієві особи:

Петро Михайлович Вихор, — отаман повстанців в чорній окладистій бороді, років 35.

Галя, — його наречена, гарна бльондинка, р. 20.

Михайло Кирилович, — батько отамана в сивій окладистій бороді, р. 65.

Микола Назарук, — старшина, представник Директорії, р. 26.

Тося, — його наречена панна, р. 22.

Максим Іванович Плискач, — інтеліґентний хуторянин в вусах, р. 35.

Петренко, — сотник в холоднім Яру р. 26.

Деркач, — старшина, р. 27.

Лисенко, — старшина, начальник розвідки в Холоднім Яру, р. 26.

Орел, — полковник армії У.Н.Р. при повній зброї, в бороді, р. 33.

Борис	козаки	рок. 24.
Охрим		„ 35.
Микола		„ 26.
Дмитро		„ 27.
Семен		„ 24.

Федько, — пастух хлопчина в подертій одежі, р. 16.

Бакуленко	большевицькі аґенти	р. 26.
Бабенко		„ 24.

Козаки і старшини майже всі підголені в ріжних роках. Старшини і козаки одягнені — в другій дії в свитах та військових шинелях; в третій та четвертій діях, — в ріжних літних одностроях, зимові плащі носять зі собою. Всі озброєні в рушниці, дехто має „обрізани”, шаблі, кінджали, нагаї та револьвери. Вихор одягнений в І-ій дії в військовому „френчі”, в ІІ-ій дії в свиті або жупані а зверху кирея, — з шаблею, карабіном і револьвером. В ІІІ-ій та ІV-ій діях одягнений в літнім однострою, з киреєю на опашки. Діється на Україні в Холодноярськім лісі біля Мотронівського жіночого монастира, весною і літом 1921 року.

Дія І.

Покій, скромно але зі смаком обставлений, стіл, ліжко, стільці; біля виходних дверей під стіною стоїть ослін. На стінах портрети українських письменників та инші образи обвішані вишиваними ручниками. На стіні висе бандура. Двері прямо із боку, з другого боку вікно. Дія відбувається в заможного господаря Максима Івановича Плискача на хуторі, недалеко Холодного Яру.

Картина перша.

ЯВА І.

Вихор і Максим.

Вихор. Козаки знов нині прийдуть домагатися та просити мене йти до Холодного Яру.

Максим. Дивуюсь я вам, Петре Михайловичу! Вас просять всі повстанці Холодного Яру, іти командувати ними; — вибрали вас своїм отаманом, а ви не хочете прийняти на себе такої високої чести.

Вихор. Але я не можу!... Не маю на те морального права!.,. Ви не розумієте тої великої відповідальности, яку вони на мене накладають, вибираючи мене своїм отаманом!

Максим. Ну, коли уже ви не візьметесь ними керувати, то хто-ж тоді на те надається? Подумайте тільки, що було тамтого року, як по небіжчикові забитому Василеві Чучупаці забрав команду в свої руки Деркач! Вони мабуть добре обдумали своє безрадне становище, коли так настирливо, і уже третій раз присилають за вами.

Вихор. Я їм радив, хай собі виберуть отаманом сотника Петренка, а мені хай дадуть чистий спокій.

Максим. Даруйте, Петре Михайловичу, але ви сами добре знаєте, що Петренко не надається на це, одне те — що він молодий, а крім того слабого характеру, та не популярний серед козаків і серед населення.

Вихор. О-о-о! То ви правду сказали, що Петренко не є популярний, і тому-то большовики не звернуть великої уваги на повстанське гніздо в Холодному Яру, бо там немає, поважної людини з котрою їм треба-би було числитись.

Максим. То після вас виходе, — що історичний, славний, оспіваний, нашим поетом пророком Тарасом Шевченком, Холодний Яр, той холодний Яр, з відкіля Максим Залізняк вивів війська сорок тисяч аж під самий Умань, тепер мусить зійти на пси і перетворитись у звичайне гніздо бандитів?! Вибачте пане отамане! Але я від вас не сподівався такого еґоїзму!

Вихор. Але-ж даруйте, Максиме Івановичу! — Я бачу, що ви мене цілком не розумієте! Я боюсь навіть іти до Холодного Яру, не те, що перебірати на себе командування!... Я боюсь не за себе, ви-ж добре знаєте що я не належав до боягузів, навіть, утікши з під розстрілу я не зробився інтелектуальним інвалідом! Моя довголітна боротьба з царатом, загартувала мене до нової боротби з його наступниками імперіялістами з ліва! Але я боявся за вас хуторян та селян! Я боюся відповідальности за наслідки, які викличе моя поява в Холоднім Яру! Боюсь за мирних громадян! — За ті села та хутори, що оточили кільцем Холодноярський ліс, котрі так як і ви мене, приймають і харчують повстанців з Холодного Яру. Зрозумійте, що моя поява в Холодному Яру, може затрівожити большовиків! Большовики занадто добре знають мене, що-б не реаґувати на перебране мною командування Холодним Яром.

Максим. Може то як раз добре, що боль-

шовики з вами числяться, вони будуть в більшім страху, а знов повстанці — зберуться до ліса в великій кількости, — тай хоробріщі будуть, маючи у себе уже досвідченого і популярного отамана. А крім того, хто зна, — може як раз оце з весною почнеться війна і Директорія прийде з своїм військом на Україну! Ви-ж сами казали, що якийсь представник від Директорії з закордону з вами хоче бачитись.

Вихор. Я з ним ще зимою бачився у Смілі в моєї нареченої, але я щось йому не дуже довіряю. Він хоч і покликується на повновласти, видані йому Директорією Української Народної Республики, котрих між иншим, я ще не бачив, а він обіцяє показати, але кажу вам — що я йому не довіряю і боюсь, що то є попросту большовицький провокатор! — З моєї балачки з ним у Смілі, я виніс таке враження, хоч напевне твердити ще не можу.

Максим. Ви-ж казали, що його знають декотрі нащі громадські діячі.

Вихор. Мало цього, він навіть лист привіз Шимоновському від його брата професора із за кордону, в котрім той рекомендує його як людину певну, але-ж цього за мало, хто може ручити, що професор Шимоновський є до нині нашою людиною? Крім того він мені казав, що Директорія тепер зформована в цілком иншому складі, начебто до складу Директорії зараз належать, — Петрушевич, Шаповал, Винниченко, Швець і Макаренко.

Максим. Ну, а як-же з головним отаманом Петлюрою? Він, що? не належе до Директорії, чи як?

Вихор. Ось тут і вийшло у мене з ним непорозуміння! — Коли я його запитав про Головного Отамана Петлюру, то він мені сказав, Петлюра заключив союз з Польщею проти большовиків і за

це решта членів Дитекторії усунула його з головного командування. При тім він обидливими словами відзивався про нашого національного героя.

Максим. Що ви! А ви йому що на це?

Вихор. Що-ж! Я на силу стримався, що-б не дати йому в лице за таку образу нашого національного вожда. Крім того, він почав плести теревені, — що ґенерал Павленко Омелянович з сорок тисячною армією покинув Петлюру та перейшов на бік новозформованої Директорії, каже, що нова Директорія вислала в ріжні місцевості України аж 60 емісарів. — Шкода, що ми не маємо тепер звязків з нашим Урядом, а тому і не знаємо що там діється!

Максим. Там, у нашім Уряді мусіло щось зайти, коли він плете такі теревені; а коли правду він каже про висилку емісарів, то можнаб навести справки, хоч на Полтавщині серед повстанців, чи нема там таких емісарів як він?

Вихор. Без сумніву, що він приїхав з Чехословаччини, і де-кого знає з високих урядових достойників бувшого уряду У.Н.Р., але сумнівним є для мене, чиїм емісарем він є, чи того новозформованого чужого нам уряду, про котрий він каже, чи може є аґентом большовицької чрезвичайки?

Максим. Де-ж він тепер є, той емісар Директорії?

Вихор. Я чув що він має бути у Смілі або в Черкасах і хоче дуже бачитись зі мною.

Максим. Як ви думаєте тепер поступити з ним?

Вихор. Не хочу з ним бачитись і не думаю пускати його до повстанців, аж поки не наведу про нього справки. (*За сценою чути голос*). Т-п-р-у!

Максим (*зривається з місця, підходить до вікна, дивиться*). А це хто до нашого хутора за-

вітав? Дивно, що так тихо підїхали, що і собаки не гавкали!?

Вихор (*зхвильований хватає за револьвер і дивиться у вікно*). Хто-б це мав бути?

Максим. Цілком чужі і не знайомі для мене люде.

Вихор (*дивиться у вікно*). Е-ге-ге! Про вовка помовка а він уже тут! Емісара Директорії привезли; мій старенький тато, та Галя, та ще якусь з собою дівчину привезли.

Максим. Як-же він довідався що ви на мойому хуторі ховаєтесь?

Вихор. Таж бачите, що мій старенький з моєю нареченою привезли його!

Максим. Що-ж ви тепер думаєте з ним робити?

Вихор. Ну, коли вже він знає мою криївку, то немає иншої ради; прийдеться йти з ним до Холодного Яру, віддати його там під догляд, поки не наведу про нього справки.

ЯВА 2.

Тіж і Галя.

Галя (*одягнена в кожусі і хустці, раптом вбігає до хати і кидається до Петра Михайловича*). Петрусю! Дорогий мій отамане! Ти певно не сподівався, що я тебе тут знайду?

Вихор (*обнімає її і пригортає*). Галочко!... Дорогенька моя голубко! Пташко, моя хоробра!... І ти не боялась їхати в такі нетрі? І звідки ти довідалась що я тут?

Галя (*пригортається до нього*). Петрусю, Соколе мій, не гнівайся на мене! Я дуже прохала твого татка — що-б він сказав, де ти переховуєшся! (*зауважила Максима Івановича*). Ах! Добрий день Максиме Івановичу, а я не знала, що мій Петрусь у вас перебуває.

Максим. Добрий день Галю! (*витається*). Піду я поможу вашому татові коня розпрягти (*виходить*).

ЯВА 3.

Вихор і Галя.

Вихор. Галочко, серце моє, дитинко моя наївна! Як же ти відважилась!? По що було їхати в таку небезпечну виправу?

Галя. Вибач Петрусю, не гнівайся на мене, мій орле лісовий! Але я дуже прохала твого татка, що-б він сказав, де ти перебуваєш, бо з тобою хоче бачитись представник Директорії в дуже важній справі; татко з початку не згоджувався і не вірив йому, а згодом як за пана Назарука поручився ще пан Шимановський, то татко повірив, але рішили сами нас сюди відвезти.

Вихор. А то шо за дівчина з вами приїхала?

Галя. Це Тося Журківна, хіба ти не знаєш? То його наречена, він їй усе розказав, і показував їй свою повновласть писану на полотні і підписану членами Директорії.

Вихор. То та українізована московка?

Галя. Еге! Вона тепер уже правдива і щира Українка!

Вихор. Одначе скоро-ж він успів і дівчиною обзавестись! Ще жінок бракувало до цієї справи!. Алеж, уяви собі Галочко, що цей пан Назарук не є представником уряду!? — Припусти собі що він є большовицьким аґентом?

Галя. Але-ж це не може бути! Тося є щира тепер патріотка і вона каже, що головою своєю ричить за него.

Вихор. Ха-ха-ха! Наївна ти дитина! Як могла ти не побачившись зі мною, не спитивши мене, привозити його сюди? Уяви собі, що він є боль-

шовицький провокатор, що тоді буде, тобі, татові і Максимові Івановичові, що мене тут у себе перетримує? Та-ж ти читала розпорядження большовицької черезвичайки, — де виразно написано, що той, хто переховує мене, буде на місці розстріляний разом зі мною, коли большовики про це довідаються.

Галя (*тулиться до Петра Михайловича*). Петрусю! Дорогенький! Я за себе не боюсь, мені тілько страшно за твого старенького татка, та шкода Максима Івановича, Петрусю! Соколе мій! Я піду з тобою до Холодного Яру; я передягнусь і буду твоїм джурою, буду поруч з тобою битись з большовиками!...

Вихор. Не фантазуй, не фантазуй моя ти голубко! Сама знаєш, що це не можливо! А коли я і піду тепер до Холодного Яру, то мушу бути сам, без жіночої опіки.

ЯВА 4.

Тіж і Михайло Кирилович, Тося і Назарук (входять тепло одягнені).

Михайло Кирилович. (*підходе до Петра Михайловича і цілується*) Здоров сину! Як-же тобі поводиться! Як Бог милує?

Вихор (*цілується з батьком*). Доброго здоровля тату! Гаразд, Дякую!

Назарук. Добрийдень пане Отамане!

Тося: Добрийдень Петре Михайлович!

Вихор. Добрийдень панно Тосю! Доброго здоровля пане Назарук! Як це ви до нас потрапили?

Назарук! Та ось при помочі вашої нареченої панни Галі, та дякувать вашому татові що привезли...

Вихор. Ну, роздягайтеся, та будьте як в дома (*всі роздягаються*); стрівайте тату я вам

поможу (*помагає роздягатись Михайлові Кириловичові а потім Галі*). А ти Галочко те-ж і досі не роздяглась?

Галя. Як побачила тебе то й забула про себе (*роздягається*).

Назарук (*помага роздягатись Тосі*). Я поможу тобі Тосю.

Тося. Дякую! Як у вас тут гарно на хуторі Петре Михайловичу! Навкруги ліс і ліс!... А по середині ставок і хутір з садочком!

Назарук. Ви тут давно перебуваєте, пане отамане?

Вихор. Ні, я сюди тілько нині рано прийшов, і то тому, що переказав моєму татові, аби вас сюди привіз, бо чув що ви дуже хотіли зі мною бачитись.

Назарук. Так, так, пане отамане; бачете, весна починається, ліс оживає, життя прокидається, та думаю, що і роботу нашу пора починати!

ЯВА 5.

Ті-ж і Максим.

Вихор. Не знаю тілько які наслідки можуть бути тій роботі!

Максим. От уже я і упорався, худобі подавав їсти, вашого вороного, Михайле Кириловичу я теж задовольнив, а тепер треба булоби і вам панове підкрипитись, ви з дороги, то проголодніли!

Галя. Дякуємо вам Максиме Івановочу!

Михайло Кирилович. Та де ви таку ораву нагодуєте!

Тося. Дякуємо ми не голодні!

Максим. Не ображайте мене і не погордуйте моїм хлібом сіллю, та вибачте коли чим не догоджу! Прошу до другого покою там певно при-

готовила моя господиня! Прошу-ж, прошу, Михайле Кириловичу, панно Галю, панно Тосю, прошу пане Назарук (*виходять Михайло Кирилович, Тося, Боднарук і Галя - На порозі зупиняється Петро Михайлович і затримує з собою Максима Івановича).*

ЯВА 6.

Вихор і Максим.

Вихор. Постарайтесь, Максиме Івановичу, його щиріше угостити, може у нього язик краще розвяжеться!

Максим. А коли не схоче пити?

Вихор. То тоді ви мусете його заохотити, додержіть йому товариства, то йому буде ніяково відмовлятись; ну, ідіть, та шепніть мойому татові, хай сюди вийдуть.

Максим. Добре добре постараюсь! (*виходе*).

ЯВА 7.

Вихор а потім Михайло Кирилович.

Вихор. (*Павза — пройшовся замисливишись)* Ну і що з ним робити!? Як поступити? Справляє враження певної людини!... *(входе Михайло Кирилович)* Тату Тату! Що ви поробили? Навіщо ви його сюди привезли?...

Михайло Кирилович. А бо що? Хіба він непевний чоловік?

Вихор. Я йому не довіряю, мені здається, що він є попросту аґентом чрезвичайки і дуже мудро висланий сюди аж ізза кордону?

Михайло Кирилович. Та-ж твоя Галя і Тося мене запевняли що він є від нашого Уряду, та-й Шимоновський за нього ручив!

Вихор. І як ви тату могли повірити таким наївним дівчатам? Що вони розуміють в цих справах, — одна захоплена представником Директорії,

а другій певно заімпонувало що до її Петруся: Уряд посилає своїх емісарів.

Михайло Кирилович. А може він ще і не є большевицьким аґентом, а ти хвилюєшся?

Вихор. Дай то Боже, щоб я помилився! Та так, че инакше, а я його заберу до Холодного Яру і буду пильнувати доти, доки не переконаюся, хто він (*на сцені почина смеркати*)!

Михайло Кирилович. Коли-ж ти думаєш іти до ліса?

Вихор. Мабуть ще цеї ночі, уже вечеріє, скоро мають надійти за мною козаки з ліса.

ЯВА 8.

Тіж і Максим — вносять лямпу

Максим. Чому-ж ви Михайле Кириловичу не приходите їсти? ходіть і ви, Петре Михайловичу підкріпетесь.

Вихор. Ідіть тату, кінчіть закусувати а я дякую вам Максиме Івановичу, я не голодний, то почекаю на вечеру. Ну, що-ж добре біля гостей ходили, че емісар не голодний?

Максим. О, не турбуйтесь! Він не тілько їсть але і пє добре, дуже припрохувати не потрібно, (*чути тупід за сценою*) здається хтось іде?

ЯВА 9.

Тіж Борис і Микола.

(*Входять добре озброєні, з нагаями, при острогах, одягнені в киреї.*)

Борис і Микола. Слава Укріні!

Вихор. На віки Слава!

Борис. (*стоючи далі па позір*) Батьку Отамане! Ліс шумить та одягається в зелені шати, ховаючи в своїх нетрях орлят Украіви! Вони кличуть вас, та домагаються взяти їх під свою опіку,

та повести на бій з заклятими ворогами нашої дорогої батьківщини!

Микола *(так само стоячи на позір)*. Батьку Отамане! Козаки домагаються прийти до Холодного Яру виконати свій національний обовязок, дати лад і порядок, та повести козаків у бій проти московсько-жидівського червоного окупанта.

Вихор. Добре, добре хлопці! Іду з вами до ліса, та ще поведем з собою одного старшину; людина він справді ще не провірена, але мусим його туди забрати, коли тут на хуторі опинився!

Борис. А що-ж він за один?

Максим. Ходім Михайле Кириловичу, а вони хай побалакають. А може вам Петре Михайловичу, з хлопцями дати сюди щось перекусити?

Вихор. Та мабуть дайте, бо хлопці з ліса певно голодні.

Микола. О! Ми не відмовимось!

Максим. Ну то я зараз. — Ходім! *(виходять Максим і Михайло Кирилович)*.

ЯВА 10.

Вихор, Борис і Микола.

Вихор. Цього чоловіка, необачно привезли сюди мій тато, та моя наречена; він зве себе представником Директорії, і хотів зі мною дуже бачитись, з тим щоб проникнути до ліса. Я не довіряю йому, та боюсь, що він є большовицьким аґентом.

Борис. Нема що з такими панькатись! Пристрілити його!

Вихор. Неможна хлопці, убивати чоловіка, за одно тільки підозріння! Мусимо провірити правдивість його тверджень, а тимчасом мусимо його взяти з собою та стежити, аби не вирвався з ліса.

Микола. О, він від нас не втече, припильнуємо!

Вихор. Ну розкажіть-же, хлопці, що там у вас у лісі чувати? Чи богато уже зібралось козаків, та де розташовані? Як старшини відносяться до мене, бо про козаків я певний?

Борис. Що-ж батьку отамане; Нігде правди діти; старшини між собою сваряться та ворогують, кождий хоче биут старшим.

Вихор. Хто з ким і за що ворогують?

Борис. Ми слухаючи вас, настроїли козаків та замість Деркача, вибрали тимчасово отаманом сотника Петренка - Деркач образився, та гуртує біля себе старшин!...

Микола. Тих, що цілу зиму з ними пив та гуляв по хуторах з нашого майна, а ми на жолудях зимою висиділи по печерах.

Вихор. А сотник Хмара, як на це задивляється?

Борис. Він до них не належить, і не мішається в інтриґи; він зараз стоїть табором у Чорнім Лісі, та фомує кінноту.

Вихор. А ваш табор зараз де міститься?

Максим. Наш табор міститься в чагарнику недалеко землянок; де Петренка з його кіннотою, большовики зимою викурили.

Борис. А Деркач з старшинами стоїть за Мотронівським монастирем, біля села Мельники.

Вихор. Дуже мені, хлопці, не хочеться встрявати в ті ваші непорозуміння, не хочу, аби там подумали, що я ганяюсь за славою.

Борис. Але-ж батьку отамане! Майже всі старшини шанують вас і підуть за вами, ну тай тоді і Деркач свої ґедзи мусить залишити.

ЯВА 11.

Тіж і Максим.

Входе зі стравою і горілкою; вертається і знов приносить їжу і розставляє на столі.

Микола. А Петренко те-ж буде дуже радий вам, бо він не дає собі ради.

Борис. Петренко за молодий, то й козаки його не дуже слухають, не те що старшини.

Вихор. Чи зброї та набої маєте подостатком?

Борис. Зброї є досить і набоїв те-ж не бракує й кулемети, тілько ручних ґранат бракує.

Вихор. Шкода, що не має гранат, але без них ще обійдемось, добре що набої та кулемети маєте.

Максим. Частуйте лісових гостей, Петре Михайловичу! (*наливає горівку*). Будьмо здорові, та не тратьмо надії! (*випиває та наливає отаманові*).

Вихор. Дай Боже ще в цім році визволитись з жидівсько-московсько-большевицького ярма! (*випиває та наливає козакам і закусує*).

Борис. За здоровля батька отамана! (*випиває та наливає і закусує*).

Микола. За здоровля батька отамана, та господаря дому! (*пє і закусує*). А добра ваша горілка Максиме Івановичу!

Борис. Та й ковбаса не гірша! (*наливає*). Дозвольте пане отамане?

Вихор. Пийте, пийте хлопці! Тільки розуму не пропивайте, та що-б не заблудили нині в ночі!

Борис. За здоровля вашого старенького тата! (*випиває і закусує, наливає Миколі*). Пий Миколо!

Микола. За побіду над нашими ворогами (*випиває і закусує*).

Максим (*наливає*). Скажемо — гоп! Як вискочимо! За честь і славу Холодноярських гайдамаків! (*випиває і наливає*).

Вихор. Пю за здоровля Головного Отамана Петлюри, та нашого Уряду на еміґрації! (*випиває*).

Борис і Микола (*разом*). Слава Отаманові Петлюрі!

Борис (*наливає*). І я пю за честь і славу Отамана Петлюри! *випиває і наливає*).

Микола. Слава!!! За нашу волю!!! (*випиває і наливає Борисові, той випиває і наливає Миколі і закусують, павза; їдять*).

Борис. Батьку Отамане! Максиме Івановичу, дозвольте заграти на бандурі та заспівати; хочу вилити свою душу (*говорить трохи пібпитий).*

Максим. Прошу, прошу дуже, як добре заграєш та заспіваєш, то і бандуру тобі подарую.

Вихор. Ти, здається, добре співаєш, Борисе?

Борис. Та де там добре, так як кожний! (*настроює бандуру).*

Микола. Борисе, заспівай батькові отаманові! Та виспівай нам, до Холодного яру, бандуру!

Борис. *(Починає перебірати на бандурі, а потім співає*).

Гей, гук мати гук!
Де козаки п'ють
І веселая та доріженька
Куди вони йдуть.
Куди вони йдуть,
Там бори гудуть,
Поперед себе та воріженьків
Облавою пруть.
Отамане наш,
Не дбаєш за нас,
А вже наше та товариство
Коней сідлає!
Отамане наш
Вже світ настає,
А вже наше та товариство
Коней сідлає!

(*Всі слухають; згодом відчиняються двері і входить Михайло Кирилович, Галя, Тося і Назарук; стають з боку і слухають. Заслона помалу спускається; на салі хвилево дається світ, а потім знов гаситься. За хвилю завіса піднімається*).

Картина друга.

ЯВА 12.

Перекуска зі стола прибрана. За столом сидять Вихор, його батько і Максим Іванович, в кінці стола сидить Назарук, на ослоні біля дверей сидить Борис і Микола.

Вихор. Тепер прошу нам розказати, пане Назарук, — хто вас сюди післав, власне до кого, та з якою метою?

Назарук. Мене післала новоутворена Директорія Української Народної Республики разом з иншими шістьдесять старшинами емісарами Директорії на Україну звязатись з повстанцями та підготовити повстання. Не знаю, де мають провадити роботу инші емісари, але мені спеціяльно призначено до Холодного Яру, та крім того, — доручено відшукати на Катеринославщині отамана Махна, та передати йому наказ Директорії, — розпочати військові операції — зайняти місто Херсон для уможливлення висадки військ Директорії, з Чорного моря.

Вихор. Чи передали ви наказ Директорії отаманові Махнові?

Назарук. Ні, я його на Катеринославщині не найшов, а наказ знищив, спасаючись від ревізії Че-ка.

Вихор. Чи відомо вам, а думаю напевно відомо Директорії, що Махно є анархіст, і жадної влади не визнає, а тим паче Української Директорії, і тому звичайно не послухавби не то що наказу, а навіть просьби Директорії!

Назарук. Я про це чув; але я хотів його намовити!

Вихор. Чи ви маєте якісь повновласти від Директорії?

Назарук. Я мав і показував де кому із наших громадян у Смілі та Черкасах. — Але в Ка-

теринославі підчас ревізії че-ка я мусів ці документи знищити.

Вихор. Чи ви мали спеціяльно до мене зголоситись?

Назарук. Так! І тому я вас від січня весь час шукаю.

Вихор. Коли так, то може вам котрийсь із членів Директорії передав для мене лист; бо бачте більшість членів Директорії знає мене особисто дуже добре і я їх знаю; а може маєте лист до кого иншого із громадських діячів в нашій околиці?

Назарук. На жаль не маю.

Вихор. Шкода; ви маєте таке важне доручення, а не можете виказатись повновластями! Ага! Ви мені здається згадували у Смілі, — що на орґанізацію повстання ви маєте від Директорії потрібні гроші?

Назарук. Так, а я мав гроші, зглядно за мною везли в куфрах гроші дві панни; але по дорозі одна з них утікла з грішми, а друга в Камянці залюбилась в одного большовика, та залишилась там з грішми.

Вихор. Ви здається мені, у Смілі говорили трохи инакше!?

Назарук. Як, инакше?

Вихор. Я про це потім скажу! А ось поясніть нам будь ласка, причину розбиття нашого Уряду? Ви мені казали у Смілі, — що Директорія усунула зі свого складу голову Директорії та головного отамана військ У. Н. Р. Симена Петлюру?

Назарук. Головний Отаман Петлюра заключив союз з поляками, проти большовиків за це Директорія його усунула зі свого складу, та з головного командування армією і хотіла арештувати.

Борис. Як..? Що?
Микола. Яке мали право!
Максим. Як сміли?..
(говорять разом)

Вихор. Тихо панове, не хвилюйтесь! Нехай я відповім цьому панові, котрий зве себе емісаром якоїсь чужої нам збольшовиченої Директорії.- Я є глибоко переконаний, що наш національний герой і вожд Симен Петлюра, зробив так, як підсказало йому національне патріотичне сумління, та дипльоматичний розум! Не берусь називати зрадником диктатора Петрушевича та його уряд, що він покинувши Уряд Пєтлюри та перейшов до наших історичних ворогів, — раз до Денікина, а потім до большовиків; їх осудить історія; але тут ходить о саму особу пана Назарука, — він мені видається підозрілим і я боюсь, шо він навіть не є емісаром хоч тої нової самозванної Директорії, наколи тілько вона істнує.....

Назарук. Як!? Ви не вірите мені?..

Вихор. Так, пане Назарук! Не маю підстави вірити; і тому винуватьте сами себе: — У Смілі ви мені оповідали, що знищили вашу повновласть в Катеринославі писану на папері, а маєте другу писану на полотні, а тут про те нічого не згадуєте; далі, — казали мені, що ви маєте два куфри грошей на цілі повстання, котрі є закопані де-сь біля Балти, а тут ви кажете, що якісь панни зрабували вам гроші! — Признаюсь, що все те ваше оповідання скидається на байку.

Назарук. Коли ви не вірите мені, то мені прийдеться вертати назад до Смілої.

Вихор. Ні, — пане Назарук! — Раніш я не хотів вас брати до Холодного Яру і уникав вашої зустрічі, — бо недовіряв вам; а тепер недовіряючи вам, змушений вас туди повести.

Назарук. (*схвачується*) Це насильство!.. Ви не маєте права!.. Я є представник Уряду!!!

Вихор. Тихше, тихше, пане Назарук! — Не хвилюйтесь, революція має всі права. І ми, роблячи над вами насильство, тому що беремо вас до Холодного Яру, — хочемо тільки вас хвилево притримати та навести про вас справки, — чи ви

справді є український патріот, чи може... большовицький агент і провокатор? З гори прошу вибачити коли образив! (*останні слова говорить іронічно*).

Назарук. (*зхвильовано голосно*) Ви не маєте права!.. Ви будете відповідати, перед Урядом!.. (*відступає до дверий і виймає револьвер, в цей мент Борис і Микола, що сиділи на ослоні біля дверей, хватають його за руки і обезброюють. Коли Боднарук виймав револьвер, Вихор що сидів за столом уже цілиеся на нього з револьвера*).

Заслона опускається.

Дія II.

Ліс. На задній стіні піднімається гора покрита лісом; з права на дереві понавішувано рушниць, шабель та ручних гранат. На сцені козаки - повстанці; декотрі чистять рушниці, точать бруском шаблі, а де які просто лежать та сидять на листі. Одягнені ріжно, хто в свиті, хто в салдатській шинелі; всі в шапках.

ЯВА 1.

Петренко, Дмитро, Охрим і козаки.

Охрим (*пробує шаблю*). Як бритва, хоч бери та брийся! А голова большовицька з одного маху відскочилаби!

Дмитро. Або ваша, як спіймають!

Охрим. Го-го-го! Моїй ще не пора, чортового батька спіймають!

ЯВА 2.

Ті-ж і Семен.

Семен (*входить озброєний, звертається до Петренка*). Слухняно голошу, що сотник Деркач казав, що зараз прийде зі старшинами!

Петренко (*зобачивши Семена підводиться і сідає*). Чи з ним є ще які козаки?

Семен. Ні, немає нікого!

Охрим. Ходять пастухи без овець.

Дмитро. Пасли вас цілу зиму на жолудях, та хай тепер сами пасуться на зеленій травичці!

Охрим. Коли-б тілько батько Вихор прийшов, той не дасть нас в обиду, уміє шанувати нашого брата сірому!

Дмитро. Але за те у нього на шнурочку ходи, любить дисціпліну!

Охрим. Го-го він хуліґанів та бандитів не терпить, любить порядок! Коли-б він був з нами торік то ми не паслисяби зимою на жолудях та не викурилиби нас з землянок большовики.

Дмитро. Дядку Охриме! Ану розкажіть, як вас з кіньми большовики викурували з землянок? І чого вони до вас тоді причипились?! (*Сміх*).

Охрим. Ге; тобі смішки а нам тоді було плач!

Голоси. Ну-ну розкажіть дядьку Охриме!

Охрим. Ну добре, слухайте, та набірайтесь розуму як треба у лісі берегтись від большовицьких аґентів. — Ото-ж, як уже ви чули, ми тамтої зими залишились з кіньми зимувати тут у лісі, та під проводом ось (*показує на Петренка*) пана сотника ще з осени викопали тут у цім (*показує у бік*) чагарнику під дубом землянки; одну викопали для себе, дві великі для шіснадцяти коней, та четверту на харчі. Землянки були зроблені так, як ото робляться вовчі ями; — ти йшов-би в двох кроках то і не впізнавби, що тут живе у землі шістьдесять людей та шістьдесять коней. — Земля на землянках була рівненько зрівняна, та натикані деревця з чагарника, а всі чотири виходи з землянок ішли під дуба. — То пан отаман (*показує на Петренка*) наказав нам так зробити, аби з ропляну не побачили большовики.

Дмитро. А хиба вас стежив большевицький ароплян?

Охрим. Ти слухай та не перебивай! З початку большовики не знали, що ми зазимували з кіньми у лісі; а потім, як довідались, що ми у землянках, тільки не знали, в котрім лісі, то і почали пускати проти нас над лісом ропляни. Ото бувало сидимо в землянці або котрий висуне голову з нори як ховра, тай слухаємо як гуде тай крутиться над лісом. От так політали, політали з тиждень тай дали нам спокій. Та якось з початком грудня ми ведемо раненько коней з водопою; аж, не доїжджаючи до нашої стежки на просіці, — я на снігу зауважив свіжий слід від маленьких чобітків, або може жіночих черевиків; дивлюсь далі, а слід пішов по просіці на долину до дороги; — я гукнув хлопцям, та ми пустились на долину по сліду, а тимчасом рушниці уже тримали на поготові. Аж гульк, перед нами їде хутко якась жінка а далі на дорозі стоїть тройка коней та на санях сидить двох чоловіків, ми крикнули, — стій! А вони на конях, а жінка в ноги! . . . Ми за ними, а з саний до нас з кулемета-та-та-та-та!!! Ми жінку злапали а по большивиках і слід простиг!

Дмитро. А що-ж ви з нею зробили?

Охрим. А що-ж відправили в земельний комітет, ось що! Тут недалеко і закопана! — Треба буде закопати небіжку глибше, бо тоді земля була мерзла, то так тілько прикидали аби собаки не достали, ми вже їх кілька разів відганяли.

Дмитро. Ну а далі? Як вас викурували?

Охрим. Отож, певно з цього і почалось! Це було перед Різдвом. — Де хто з наших козаків порозходились на кутю по селах та хуторах, а нас зосталось може з тридцять люда; ми собі на свята конфіскували у воєнкома гарного кабанця, осмалили його тай повісили під дубом. А-ж раненько, тільки почало на світ благословляти, чуємо-та-та-та-та! Та-та-та-та!... Заграло відразу аж дві машинки, а потім чуємо ще десь дальше дві об-

зивається. — Ми виглянули, — а чагарник наш сипеться, як пшениця від коси.

Дмитро. А ви що?

Охрим. Ми бачимо, що біда, вийти не можна, бо скосе кулеметом; вони поставили машинки може з пів гін від наших землянок на просіці, ось пан сотник і дали розказ, — рачки по жабячому, або хто може по гадючому — спускатись з горбка на долину. Як скотились ми на долину, то тоді пішли в обхід большовикам кругом; та з долини підійшли тихенько до них як під горбок, може яких на двадцять кроків. Та по команді, як стукнем на них, прямо в саму потилицю!

Дмитро. То-то мабуть була комедія?

Охрим. То таки була добра комедія! Тре було дивитись як вони кувиркались через голови, тікаючи на долину по просіці.

Дмитро. А багато забили?

Охрим. На просіці залишилось шіснадцать душ, та два кулемети. — Ми тільки шо вийшли на просіку, та вже хотіли їхніми машинками їх-же доганяти, аж дивимось, з другої гори до нас дві машинки знов; та-та-та-та! та-та-та-та! Ми тоді вскочили в чагарник, та перечекали, аж большовики пішли з лісу; — тоді забрали коней та манатки і подались на Херсонщину.

Дмитро. Де-ж ваш тепер кінь дядьку?

Охрим. Большовики конфіскували ще зимою! В однім селі на Херсонщині я тікав від них з хати череез вікно, тай коня в стайні забув. — А кляті тепер большовики зробились, не такі дурні як рік тому!

Петренко. Ви-б хлопці, чим ото так патякати, ліпше-б заспівали! (*з далеку в лісі чути свист птаха іволги*).

Охрим. То мабуть хтось з наших! (*свист знов повторився*).

Петренко (*так само свистить*). Піди Семене зустрінь.

Семен (*встає*). Слухаю пане сотнику! (*відходе*)

ЯВА 3.

Тіж без Семена.

Дмитро О, Тепер буде з ким заспівати; між ними є добрі співаки. — Дядьку Охриме; а що большовики зробили з вашими земляками?

Охрим. А ти хиба ще не бачив їх?

Дмитро. Та-ж, самі знаєте, що ще не встиг роздивитися у лісі, недавно прийшов!

Охрим. Що-ж, знищили цілковито зрівняли з землею дурні большовики, певно думали, що ми вернемось до землянок. Ну, ми їм цього не подаруєм, будуть вони памятати як нас з зимової берлоги випікати!

Дмитро. А що-ж ми їм зробимо дядьку Охриме?

Охрим. Ось колиб тілько прийшов до нас Отаман Вихор, він нам знайде на них роботу!

ЯВА 4.

Тіж і Семен, Деркач Лисенко і ще три старшини (входять).

Деркач. Слава Україні!
Лисенко. Слава Україні! } говорять разом

Петренко. [redacted] на віки слава! (*говорять нехотя*),

Лисенко. Що-ж ви так тихо сидите, наначе справді зима на носі!

Дмитро. Та хотіли починати співати, та почули, що ви йдете, тай стримались.

Деркач. Отаман Вихор коли-ж прийде?

Петренко. Або прийде, або ні!

Лисенко. А то чого так?

Петренко. Ми вже третій раз за ним посилали, та він все упірається, не хоче обнімати команди над нами.

Деркач. Ого! Не хоче брати на себе такої чести!

Петренко. Або відповідальности за ту честь!

Охрим. То значить не хоче! Силою його притягнемо сюди!

Деркач. (*іронічно*) Та ще на мотузку!

Дмитро. А коли буде опіратися, то на налигачі його сюди привести (*всі сміються*).

Лисенко. А мені здається, що він прийде! (*входе Федько в постолах, рваній свиті і брилі, з палицею*).

ЯВА. 5.

Тіж і Федько.

Петренко. А це що за гайдамака до нас завітав? (*всі дивляться з цікавістю*).

Дмитро. А диви з якою довгою гаківницею прийшов! (*сміх*).

Деркач. То він хиба не з вашого табору? (*звертається до Петренка*).

Охрим. А я з початку думав (*звертається до Деркача*), що то ваш джура пане сотнику! (*сміх*).

Петренко. Ти Охриме прикуси язика! (*звертається до хлопця*). Ти чий хлопче? Звідки ти?

Федько (*говоре злякано*). Я з Жаботина, Ониська Гойденка син.

Петренко. А звідки ти сюди зайшов? Як сюди попав?

Федько. Я тут недалеко худобу пас.

Петренко. Ну, то що тобі тут треба?

Федько Я...я...я..хочу у Гайдамаки записатись!..

Охрим. А в тебе молоко на губах обсохло? (*сміх*).

Федько. Я..мене..я.. ги-ги-ги!..(*плаче*) Мене мачуха бє!.. З хати жене!.. Не дає їсти!..

Петренко. То добрий з тебе буде гай-

дамака, коли ти мачухи боїшся, та з дому тікаєш!

Федько. Мене мачуха вигнала, ги-ги-ги!..

Петренко. Добрий з тебе бувби козарлюга, що ще й не записався а вже плачеш, пропишіть йому хлопці! (*сміх*).

Дмитро. Куди? На сідло йому прописати? (*сміх*).

Охрим. (*встає*) Ну хлопче зараз тобі запишим! Скидай штани!.. Та лягай! (*чути сміх*)

Федько. Я!..Той!..Я Не буду!.. ги-ги-ги!.. (*плаче*).

Дмитро. Чого дурний плачеш? У нас кождого козака так приймають у гайдамаки!

Семен. А так-так, чого дивишся? Не віриш? Ось спитай хлопців! І мене те-ж так приймали!

Охрим. Як витримаєш двадцять пять нагаїв, то значить добрий з тебе буде козак; а як ні ну, тоді вибачай!

Федько. (*скидає штани і лягає*) Я!... той!.. Я витримаю!...

Охрим. Семене і ти Іване; сідай оден на ноги, а другий на голову! (*ті сідають*) Так! А ну Дмитре, ставай з другого боку, та рахуй, не помились! (*чути сміх, починають бити*).

Охрим. (*бє*) Раз!

Дмитро. (*бє*) Два!

Охрим. (*бє*) Три!

Дмитро. (*бє*) Чотирі!

Охрим. (*бє*) Пять.. (*придовжують*).

Федько. Ой... Ой...! О! Дядечки! Не буду більше! Ой...! Не буду вже записуватись у гайдамаки. Ой, пустіть душу на покаяння!..

Охрим. Фе хлопче! Не сподівався, що з тебе такий невитревалий козак! (*сміх*).

Федько. Ой, болить!.. Ги-ги-ги!.. (*плаче*).

Петренко. Ну махай, та не признавайсь де був і що бачив! Чуєш!?

Федько. Ні я не признаюсь! (*сміх*).

Петренко. Ну то ідиж!.. (*пітов Федько*).

ЯВА 6.

Ті-ж без Федька.

Петренко. Хотіли співати, а тут гайдамаку принесло!

Лисенко. Ну починаймо якоїсь; хиба, — „Ми гайдамаки...“ Або — „Де Дніпро наш...“

Петренко. Ліпше співаймо — „Де Дніпро“ наш...“

Лисенко. Ну то починаймо — „Де Дніпро наш..“ (*починає співати, козаки підхвачують жваво*).

Де Дніпро наш котить хвилі, рве стрімкі пороги,
Там країна вся зелена, славний край розлогий,
Там козацтво виростало, слави волі добувало,
Україно-Україно славний край козачий.
Там , де Чорне Море грає, Бог, Дніпро хвилює,
Де шляхами, де степами козаки вандрують
Та за нарід і за віру ніс козак життя в офіру,
Україно-Україно, славний край козачий.
Там була і Січ лицарська, там були гетьмани,
Їх затямив Дон і Кубань, тямлять їх лимани,
Перед ними у Стамбулі кривея турок в Едикулі.
Україна-Україна славний край козачий.
І не стало Запорожжа, вжв нема гетьманів,
Над степами України чути звук кайданів,
І мов сонця квітка в полі, воскресення жде і волі
Україна-Україна славний край козачий. (*павза*)

Дмитро. А ну, ще якоїсь затягнім! (*чути оддалики свисти птаха*).

Петренко. Тихо! Мабуть наші йдуть... (*чути знов свист птаха, на котрий відповідає, так само Петренко*).

Семен. Може я піду зустріну, пане сотнику?

Петренко. Піди, вони здається з того боку ідуть! (*показує рукою в той бік, звідки було чути свист*).

Семен. Слухаю! (*пішов*).

ЯВА 7.

Ті-ж, без Семена.

Петренко Щось довго вони забарились!

Дмитро. Мабуть заходили снідати до якогось хутора під лісом? (*встає і дивиться в той бік, де мають з'явитися*) О, та їх аж четверо іде!

Охрим. Як іде Отаман Вихор, то буде з ними четвертий Семен.

Дмитро. Коли-ж бо Семен пятий! (*входять Борис, Вихор, Микола Назарук і Семен*).

ЯВА 8.

Ті-ж і Вихор, Назарук, Борис з Бандурою, Микола і Семен.

Вихор. Слава Україні!

Назарук. Доброго здоровля.

Всі. (*встають*) На віки слава!!! (*декотрі кінчать слава „Панові Отаманові слава!"*)

Вихор. Вибачте, панове козаки, що як бачу я заставив вас ждати на себе! (*підходе до Петренка, Деркача і Лисенка вітається і відводе їх до кону, та звертається до Деркача, щоб инші не чули*). Цього птаха! (*показує на Назарука*) Я доручивби вам, та прохавби ним заопікуватися, поки заведемо про нього справки!

Деркач. Що-ж це за один?

Вихор. Про те я властиво хотівби зо всіма побалакати, бо то дуже цікавий та здається і непевний тип.

Петренко (*до всіх*). Хлопці, сідайте, Пан Отаман нам щось скаже! (*всі сідають*).

Вихор. (*сідаючи*) Шановні козаки! Дякую вам сердечно за довіря, та вибір мене вашим отаманом; але я мушу відмовитись від такої для мене високої чести!.. (*коли сидять, дехто схвачується на ноги*).

Охрим. Як? Що?

Козаки. Як?.. Чому?.. } говорять разом, рух серед козаків.
Дмитро. А то чому? }

Охрим. Хто нами заопікується?

Вихор. Мушу відмовитись, бо не хочу брати на себе відповідальности за наслідки сьогорічного виступу Холодного Яру.

Охрим і инші козаки. Просимо! Просимо! Просимо! пане отамане, бути нашим батьком!..

Вихор. Шановні хоробрі молодці! Дякую ще раз за довіря, але я мушу відмовитись, наразі, може хвилево; а коли прийде слушний час, коли залунає десь на обрію перший гуркіт визвольних гармат; тоді я скажу; я з вами хлопці, ходім до бою! А тепер, коли скрізь тихо, і большовики ні з ким війни не провадять, вони кождої хвилі можуть сюди кинути, які завгодно сили, аби придушити починаючий жевріти огонь повстання в Холоднім Яру!

Петренко. Алеж, пане отамане! Холодний Яр не могли здобути Німці в 1919 році; його не здобули Білогвардейці — Денікенці в 1920 році!..

Вихор. Так, бо ті і другі не розпоряджали такими засобами боротьби, як провокація, та демамоґічна аґітація; але прийде час, що ми і цю їх зброю вибемо їм із рук; а тим часом, я між вами наразі, кажу наразі, є тілько гість! А тепер, я хочу з вами поділитись, в наших спільних інтересах, моїми враженнями і спостереженнями, що до чоловіка, котрого я оце привів з собою, і котрий називає себе представником нашого Уряду!.,

Назарук. Так я є представник Дирекції і післаний до повстанців Холодного Яру!

Вихор. А я йому не вірю! Цей пан шукав мене, і добивався моеї зустрічи, ще від самого Різдва. — Десь в січні я з ним зустрівся у місті Смілі; і по тій балочці, він на мене зробив прикре враження, що я розставшись з ним, мусів зараз-же залишати мій сховок, де мав з ним балачку; шоб не бути зхваченим большовиками. А цілком не сподівано для мене, вчера він приїздить на мій сховок на хуторі в десяти верствах звідси.

Назарук. Мене до вас привіз ваш батько, та ваша наречена!

Вихор. Тим гірше для них, що вони повірили вам; баюсь, щоб вони не каялись! — От-же, з його балачок зі мною у Смілі і вчера на хуторі, він богато противорочив собі. Зі мною у місті Смілі, він мені казав, що мав дві повновласти, з котрих одна на папері знищена підчас ревізії большовиків в Катеринославі, а друга-на полотні є десь захована, підписана відомими мені членами Директорії, далі, казав, що на орґанізацію повстання, він має закопані десь біля Балти аж два куфри грошей, а вчера на хуторі, він оповідає, що за ним везли в куфрах дві панни гроші, із котрих одна-закохалась з большовиком і втекла з грішми, а друга попросту залишилась у Камянці і грошей не дає. Все це виглядає на байку, хитро видуману та не добре виконану. Я не збираюсь зараз запевняти, що ця людина є аґентом че-ка, на всякий випадок ми наведемо про нього справки, а тим часом боюсь щоб він не був мудро підісланий з закордону большовицький аґент!..,

Назарук. Ви!.. ви провокатор!..

Вихор. (*раптово бє його в лице*) Що ви сказали пане?

Назарук. (*сточується після поличника*) Як?!.. Мене!.. Мене представника Уряду!.. Старшину бити?.. (*біжить до дерева*) хватає ґранат і заміряється її кинути на Вихора. В той мент як він схопився, Вихор став, приготовив револьвер; а коли Назарук хватив ґранату і на нього націлився, всі козаки розскочилися до задніх куліс і попадавши, — націлились з рушниць до Назарука. (*Хвилево німа сцена*)

Вихор. Пане Назарук, повісьте ґранату на місце, бо пристрілю.

Борис. *підчас послідних слів, крадеться непомітно по за кулісами до Назарука, так, щоб*

публіка бачила, і хватає його з заду; той пручається, хоче вирватись). Не пручайся, бо обоє поли немо в повітря! Миколо, іди та відбири в нього ґранату, хай не бавиться, а то покалічиться! *Микола підходить і відбирає ґранату. Борис пускає Назарука, але той кидається брати висячу рушницю; Борис його знов хватає та відводить на бік, і уже наставляє проти нього свій карабін)* Стій тихо, бо пристрілю як собаку! (*тим часом козаки повставали; дехто кричить).* Розтріляти його собаку! Чого на нього дивитись!?

Микола. Застрілити його!..Чого на нього дивитись.

Охрим. Розтріляти його, хай не ґедзґається..

Вихор. Заспокійтеся хлопці!.. На це ми завсіди будемо мати час; а тим часом урядимо над ним суд.

Заслона опускається.

Дія 3.

Ліс, на иншому місці як в другій дії; на землі сухе листя, на котрому сидять повстанці, одягнені й озброєні. Стоять казани, відра та клунки з хлібом. Розвидняється. Чути спів пташок, та десь далеко дзвін дзвонить в Мотронівському манастирі.

ЯВА 1.

Борис, Микола, Дмитро і козаки.

Борис. (*прокидається, струшує з себе листя, сідає, і потягається*). Ото, Мотря роздзвонилася!.. Спати не дає!.. Казав станьмо табором біля Великоднього Озера! Ні, заманулось їм аж під самим манастирем розтаборитись!

Микола. (*прокидається, а згодом сідає*). Та чого ти розторохтівся, спати не даєш?!..

Борис. То свята Мотря розторохтілась, своїх дівчат Богу молитись скликає!

Микола. То може-б і ти пішов помолитися, тут не далеко, не більше як дві верстви буде?

Борис. Там за мене помолиться, моя Маруся, а тобі після вчорайшої піятики, не завадило-б піти прощення гріхів вимолити!

Микола. А Харитина моя там що буде робити? Не бійся вона теж і за мене помолиться!

Дмитро. (*підводиться заспаний*)Ото бісові півні розспівалися! (*протирає очі*) А то ви між собою торохтите, та мирним жителям у лісі спати не даєте!

Микола. А ти що цілу ніч робив? Може з комашнею воював?

Дмитро. Ну ти вже забув, що я тебе пізно в ночі з піяками привів; ти вчера в Мелниках добре храмовий празник справляв!

Борис. Хто зна, хто кого привів? Обидва ви добрі прийшли! (*тим часом, решта козаків по малу прокидається; підводячись потягаються. Дзвін замовкає і пташки по малу затихають*).

Голос Охрима. Куди йдеш?! Держи прямо!.. Так!..

Дмитро. (*павза*) О! То здається Охрим кимсь командує?

Борис. Когось веде певно?

ЯВА. 2.

Тіж, Охрим, Вакуленко і Бобенко.

Охрим. (*Тримаючи карабін на поготові, по перед себе звязаних до купи за руки, Вакуленка та Бобенка*). Тьфу!... (*відсапує*). Ну і втомився я, поки дійшов з вами хлопці, сідайте, та відпочивайте тим часом! (*ті сідають*).

Микола. А це що за птахів ти привів Охриме?

Охрим. Го-го! Це брат, мені здається дуже важні птахи! Ось їхні документи, (*показує*) але певно фальшиві!

Дмитро. А деж ти їх злапав?

Охрим. Та як злапав? Вони сами хотіли з Мельників прилетіти до Холодного Яру, та я ось нагодився, та рішився показати їм дорогу!

Борис. А хто-ж вони такі? Звідкіля вони і чого до нас зайшли? А ну дай їх папери! (*бере і читає*). Неначе Українці з Полтавщини?

Охрим. То то бо і є, що не хотять по правді признатись, що вони за одні; брешуть, що вони роботи прийшли шукати. А українці з них такі, як я москаль.

Вакуленко (*говорить українізованою з московським акцентом мовою*). ій Богу, товариш, що не брешім!

Бабенко. (*говорит теж українізованою з московським акцентом мовою*) Вот хрест (*хреститься*) святий, що йшли в Херсонську ґуберню роботи шукать.

Охрим. Та заблудили в Мельники, далеко-ж ви заблудили в бік, коли з Черкас ішли на Херсонщину.

Микола. Треба-б хлопці, їм допит зробити, поки старшини ще не прийшли.

Дмитро. Може тоді правду скажуть, чого заблудили під Холодний Яр.

Охрим. (*розвязує ім руки*) Ну хлопці роздягайтесь, будем допрос робити!

Вакуленко. (*здивований*) Який допрос? Нащо роздягатись?

Микола. Роздягайся, тобі кажуть, і не патякай!

Охрим. Обоє роздягайтесь! (*ті роздягаються*).

Микола. Чоботи і штани те-ж скидайте! Чуєте!

Вакуленко. Та штани нащо?

Микола. Не балакать! А скидати з себе все до сорочки треба-ж одежу вашу добре обшу-

кати. (*скидають чоботи, штани, блюзки і залишаються в одних сорочках*).

Борис. (*бере скинену одіж і дає козакам*) Беріть хлопці одежу і добре облапайте, може що знайдете (*ті розбірають*).

Микола. Та і їх самих треба облапати. (*облапує одного а потім другого*).

Борис. Ну, що-ж хлопці, признавайтесь, чого забрили у наше лісове царство? Знаєте добре, що до нашого ліса, ближче, як на десять верств не можна підходити чужим людям без доброї охорони.

Бобенко. Та ми цього не зналі!

Борис. Як не знали, то пізнаєте, коли не признаєтесь хто ви!

Вакуленко. Так говорили, що ішли на роботу в Херсонську ґуберню.

Микола. Та що там з ними панькатись, бий і вже!

Борис. Лягайте хлопці!

Вакуленко. Зачем лягать?

Микола. Лягать і не балакать! (*бере кладе*).

Борис. Дмитре, ви хлопці повяжіть їм руки, та покладіть їх і тримайте обох за голови і ноги! (*Дмитро і козаки вяжуть ім руки, кладуть їх силою, та сідають на голови і ноги: павза*) Ну, Миколо і ти Охриме, починайте! (*Микола і Охрим сідають, примощуються, розправляють нагаї і бють не рахуючи; ті з початку мовчать, а потім починає кричати перший Бобенко*).

Бобенко (*кричить*) Ой! Ой!.. Братци!. За що!.. За что бйотє?! Ох, братци пощадіте!..

Борис. Як признаєтесь, чого зайшли на нашу територію, то тоді пощадимо.

Бабенко. (*кричить*) Ой! Ой! Ой! О-о-ой!..

Вакуленко. (*зціпивши зуби кричить*) У-у-у! О-х-х!!!.. Да что ви хочете в нас?

Борис. Хочемо, аби признались, що за одні ви ?

Бабенко. Ой-ой!.. Пустіть братці, я скажу хто ми!

Борис. Годі хлопці (*перестають бити*) Ну сідайте, та розказуйте хто ви, звідкіля ви та чого зайшли до Мельників? (*Павза, обидва помалу підводяться, сідають рядом, проти публики.*)

Вакуленко. (*уперто дивиться на Бабенка*). М-олчі! Я сам розкажу!..

Борис. Так не можна, кождий за себе говорить!

Вакуленко. (*вдає наївного*) Товариші, братці! Я признаюсь!.. я правду скажу! Ми єсть демобілізовані салдати. Ми служили в красной армії, а тепер нас одпустілі дамой, а дома нужда, голод, от ми і рєшілі піти на заработкі, і думалі іти через Чегирин на Херсонську губерню.

Борис. (*до Бабенка*) А ти яку байку розкажеш?

Вакуленко. Он, он то-же со мной!.. (*значучо дивиться на Бабенка*).

Борис. Тебе не питаюсь! Мовчи, бо пельку заткну! (*до Бабенка*) ну, що ти нам хлопче збрешеш?

Бабенко. Я... я, братци, разом з нім!.. Ми разом служили в одной частине, то разом ідьом на роботу...

Борис. І як бачу, ваша робота вам не вдалась.

Вакуленко. Та, Єй Богу, товаріщи, ми правду говорім!

Борис. Які ми вам товариші?! Ви большовицькі аґенти, чекісти. А ми гайдамаки, борці за нашу державу!.. Чого ви проклята з‘українізована кацапня пхаєтесь на нашу Україну? Мало вам Московщини, мало вам сибірських степів? Хочете

Єдіную неділимою Росію закріпити!... О-о-о! Ви собі у нас скоро зломите карк!

Вакуленко (*наївно переконуючо*). Товариші! Єй Богу ми не большовики! Вот Єй Богу, ми мірниє граждане!...

Борис. Брешеш, падлюко! Брешеш, вовче в овечій шкірі! Не ви перші, не ви остатні до нас приходите! Кладіть їх, хлопці ще, (*козаки кладуть, та сідають на голови і ноги*) вибєм з них московсько-большовицький дух! Вибєм з них охоту шпіонити за нами! Бий! (*бють*) Та добре бий! Що-б чули козацьку нагайку! Мстись за двіста років московської неволі! (*бють*) Мстись за смерть наших братів, розстріляних та замучених большовиками!

Бабенко. (*кричить*) О-о-й! Ой! Братци! Пощадіте! Ми-ж все однаковиє люді! Ой! Ой! рятуйте!..

Вакуленко. (*зціпивши зуби стогне*) О-о-о!. У-у-у!..

Охрим. (*бючи*) А признавайтеся бісові сини!.. Признавайтесь, то шкіра буде ціла!..(*входять Вихор, Лисенко і Петренко*).

ЯВА 3.

Тіж, Вихор, Лисенко і Петренко.

Вихор. Стій!.. То що за екзекуція! За що бєте? Що це за люде? (*перестають бити після слів „стій"*).

Борис. Пане отамане! Доношу слухняно, що ці люде здається є большовицькими шпіонами!

Вихор. Де ви їх взяли? Маєте якісь докази?

Борис. Ще ні, ось їх документи! (*дає документи*) Їх арештував Охрим в Мельниках ще вчера вечером, та привів сюди нині рано!

Вихор. Охриме, (*той стає на позір*) розкажи де і при яких обставинах ти їх заарештував?

Охрим. Це було так, пане отамане, вчера,

вечером, я вертав з храмового празника! Та мені там знайомі селяне шепнули, що в Мельниках тиняються якихсь двоє людей; розказували, що ті люде розпитували де кого, чи багато у лісі є повстанців, та де вони стоять табором.

В и х о р. Ну?

В и х о р. Я довідався, де вони перебувають, та у ночі при помочи селян заарештував їх і привів оце сьогодні рано до табору. Я їх обшукав, та крім їх документів і большовицьких грошей нічого не знайшов.

В и х о р. (*Вихор дивиться на документи та звертається до аґентів*) Сідайте хлопці, та розказуйте звідкіля ви? Та чого заблукали до нас? (*звертається до Лисенка*) Пане сотнику; це ваша справа, нате їх документи, та постарайтесь вияснити хто вони?

Л и с е н к о. (*бере документи*). Слухаю, пане отамане!

В и х о р. Раджу вам хлопці, казати тільки щиру правду, бо з брехнею далеко не зайдете! (*лягає з боку*).

Л и с е н к о. (*бере олівець і записник, сідає*). Отже чули, що пан отаман сказав? Ну почну з тебе! (*звертаєся до Вакуленка*). Як твоє назвисько та імя? Як батька імя? Вакуленко.

В а к у л е н к о. Іван Миколаєвич!

Л и с е н к о. (*дивиться в документ*) Так, а де родився?

В а к у л е н к о. В селі Воронівка, Золотоношського повету, Полтавськой губерні.

Л и с е н к о. Так! (*пише*) Документ твій виданий тобі, два тижні тому. Скажи мені, що ти робив до цього часу, де, проживав, чи працював, та чого сюди прийшов з товаришом?

В а к у л е н к о. Ми обоє служили по мобілізації в красной армії, а дві неділі тому, нас демобілізовали і ми приєхалі до дому; тепер голод, у нас

хлєба нима; работи у нас негде достать; я масеровой, з фаху текстільшік, а тепер фабрики стоять. От ми з товаришом і решілі пойті на весняні роботи в Херсонську ґубернію, та не зналі дороги і заблуділи в те село, де нас арештували.

Лисенко. А звідкіля ви прийшли до того села?

Вакуленко. Передтєм ми булі в селє Жаботинє.

Лисенко. До кого там заходили?

Вакуленко. Ми там білі в Тишенкі.

Лисенко. (*записує*). Так!.. (*дивиться на нього*). Скажи мені! Чи це твій правдивий документ, чи може з якоїсь иншої місцевости?

Вакуленко. Ну канєчно, це мой документ!. І я сам родом з села Вороновкі!

Лисенко. (*дивиться на нього*). Скажи, яке село біля Воронівки лежить на схід?

Вакуленко. (*відповідає не зразу*) Є... Петрівка!

Лисенко. (*записує*). А яке село, від Воронівки буде на захід?

Вакуленко. (*павза*) Є... Дорошовка!

Лисенко. А на південь яке?

Вакуленко. Горлівка!

Лисенко. А на північ яке село? (*записує*).

Вакуленко. Яблунька!

Лисенко. Скажи, які села ти знаєш у тій околиці з відкіля ти родом?

Вакуленко: Знаю' Тернівку, Матусівку, Дмитровку!..

Лисенко. Так!.. (*звертаєтися до Бабенка*) Тепер ти скажи, Як твоє імя, по батькові і назвиско ?

Бабенко. Мене, Степан Петрович Бабенко!

Лисенко. Чим займався дотепер? Який твій фах?

Бабенко. Я, з фаху металіст, а разом вот

з товарищем служів по мобілізації в армії, і вот тепер нас одпустілі,до дому, а дома ми роботи не моглі знайті і шлі шукать роботи в Херсонськой ґуберні.

Л и с е н к о. Скажи мені хлопче, твій товариш помилився в назвах сіл шо лежать недалеко від Воронівки, може ти ліпше знаєш тамошні околиці, ти довго там мешкав?

Б а б е в к о. Та я там рождьоний.

Л и с е н к о. Ну то добре, то ти певно знаєш, які села лежать від Воронівки на схід, на захід, на південь та північ ?

В а б е н к о. (*хвилюючись, павза*) На сход,— лежить село Терновка, а... на заход... Матусовка, а на південь,. Лубенці, а на полноч—Грушковка.

Л и с е н к о. (*записує*) Так... То ви хлопці і так таки чисто-сердечно не хочете признатись звідки ви ? Та хто вас сюди послав ?

В а к у л е н к о. Даж ми вам правду сказалі.

Л и с е н к о. Але обидва казали неоднакову правду.

От-же, про те, шо ви не є з Полтавської ґуберні ви мені вже сказали ! Значить, маєте документи фальшиві ! Що ви є аґентами я знав ще перед тим, як вас арештували. Але ви мені тепер скажіть по щирості, хто вас сюди прислав ?

В а к у л е н к о. Єй Богу, ми самі ідем на роботу.

Л и с е н к о. Ну, добре, зараз, ми вирішимо, а ви відпочиньте тимчасом. (*Встає і підходе до Вихора і говоре на пів голосно, але так щоб публика чула*). Пане Отамане! Вчера я припадково здибав у Мельниках жаботинського военкома-Тишенка, то своя людина і він мені якраз розказував про цих типів; він не знає що вони за одні але з їх балачок він виніс враження, що вони є чекісти. Тільки їх не черкаська черезвичайка сюди післала’ а якась инша.

В и х о р. А з Черкаської черезвичайки маєте які відомости?

Л и с е н к о. Про них нічого не маю, але маю инші.

В и х о р. Що маєте свіжого? Може що про Назарука довідались?

Л и с е н к о. Про нього наразі нічого не знаємо, але з Черкас мене повідомили, що до Мотронівського манастиря має вступити в черниці одна чекістка.

В и х о р. Чи вона вже там є?

Л и с е н к о. Ні, ще нема, але десь на днях має прийти, я своїх манахинь прохав, щоб повідомили, як прийде. Що прикажете робиги з цими двома?

В и х о р. Чи ви є певні, що це аґенти?

Л и с е н к о. Я є в цьому переконаний! Вони не знають ані одного правильно розположеного села навкруги села Воронівки, а подали мені всі ті села на Полтавщині, де було повстання, і де пізніше стояла большовицька карна експедиція, я ті околиці добре знаю.

В и х о р. (*подумавши*) Ось що зробіть! Сімулюйте розстріл одного з них; але виберіть сильнішого духом, це здається буде Вакуленко. Накажіть двом козакам хай виведуть з табору в Яр Вакуленка і зроблять два вистріли, оден хай там залишиться стерегти, а другий вернеться і голосно скаже, що-уже тамтого загрібають. А коли прийде черга, на другого, то цей другий може признається зі страху і все розкаже. Ось попробуйте; без биття все довідаємось.

Л и с е н к о. Слухаю, (*звертається до козаків*) Николо і ти Борисе; Ходіть сюди!

Б о р и с і М и к о л а. Слухаємо, пане сотнику! (*підходять.*)

Л и с е н к о. Ходіть сюди, ближче! Ось що хлопці. Виведіть цього більшого москаля у Яр та зробите біля нього два стріли, але на разі не

збивайте, Один останеться там його стерегти, а другий прийде і зголосить, „уже застрілили, давайте другого“, зрозуміли. ?

Б о р и с. Так є, зрозумів!

Л и с е н к о. Ну, то добре, я зараз розпоряжусь! (*звертається до Вакуленка*) Вакуленко, не хочеш сказати правди, то, зроби свою останню волю; може маєш у себе дома у Воронівці когось з близьких родичів, батька, може матір то напиши їм ....

В а к у л е н к о. Товарищі, що ви со мною хочите ділать Я... Я... не віновать ... Я....Я не маю родічов ....

Л и с е н к о. Беріть його хлопці! Один останеться закопувати а другий вернеться за цим.

Б о р и с і М и к о л а. Слухаєм пане сотнику! Ходім; гайда! (*повели з рушницями на поготові*).

ЯВА 4.

Тіж, крім Бориса, Миколи і Вакуленка.

Л и с е н к о. (*підходе до Бабенка*) Ну хлопче раджу тобі признатись коли не хочеш піти туди, де пішов твій товариш.

Б а б е н к о. Я... Я... господін офіцер, єй Богу, я не виноватъ .... єй Богу я не є шпіоном, ...

Л и с е н к о. Алеж документ маєш фальшивий! Що ти мені тумана пускаєш?! (*чути два стріли*).

Б а б е н к о. (*здрігуючись*). Товариші, я не виноватъ! Вот хрест святой, що я не виноватъ!.. Пощадіте!...

Л и с е н к о. Брешеш, підлий кацапе! Підеш за своїм товаришем, коли не хочеш признатись! (*Павза, входить Борис*).

ЯВА 5.

Тіж і Борис.

Б о р и с. Голошу слухняно, пане сотнику, що вже порішили! Микола залишився закопати! Може прикажите ще цього забрати?

Лисенко. Ще раз питаю, чи признаєшся?

Бабенко. (*Труситься. Плаче).* Братци!.. товариші!.. Пощадіте, ми-ж все однаковиє люді!... За что убівать?.. Я нічого не знаю, я мірний чоловік!.. За что братья?!..

Лисенко. Може напишеш лист комусь із своїх близьких?

Бабенко. Братци!.. Я сирота!.. Я нікого не маю! пощадіте!.. Братци, голубчіки!.. (*стає на коліна*)

Лисенко. Годі!.. Борис, Дмитре, беріть його!

Бабенко. Братци пощадіте!..

Борис і Дмитро. Слухаєм, ходім! (*беруть його*). Ходім!

Лисенко. Та відведіть його туди, де і того полишили.

Борис. Слухаю, і розуміем!... (*Ідуть. Раптом Бабенко біжить, Борис і Микола цілятьця, стріляють, але карабіни дали осічку. Кричать*), „стій, стій!“... (*побігли*).

Вихор. (*голосно*). Але доставити живого! (*до козаків*). Хлопці, з вас хто добре бігає? Гайда, спіймайте живим! (*Підчас утечі в таборі всі, що лежали посхвачувались; душ десять козаків по наказу Отамана побігли. Павза; згодом чути стріли*).

ЯВА 6.

Ті-ж крім Бориса, Дмитра, Бабенка і козаків.

Лисенко. Далеко не забіжить, добре що руки звязані, в хащах десь зачепиться, та впаде, то й злапають.

Вихор. Та не повинен би утекти; між козаками є такі, що добре бігають, мусять догнати! (*павза, лягає з боку*).

Петренко. А шкода буде, коли втече; він мігби богато цікавого дечого розказати, колиб біля нього добре походити.

Лисенко. Не втече!.. А витягнути у нього признання ще встигнемо; — будемо тими способами допитувати, що большовики нас допитують. (*павза*).

ЯВА. 7.

Ті-ж; Миксла і Вакуленко.

Микола. (*ведучи перед собою Вакуленка*) Пане Отамане, я почув стріли, а тому привів цього большовика сюди. Може прикажите порішити його відразу, щоб не заважав?

Вихор. Сотнику Лисенку! Зробіть йому ще допит.

Лисенко. Слухаю! Миколо, Охриме, вяжіть йому ноги, та охрестіть його!

Охрим. Слухаю пане сотнику! О, це я умію! (*до Вакуленка*). Ну, приятелю, лягай! (*витягає мотузок з кишені та вяже*) А тепер кажи чого до нас зайшов?

Вакуленко. Братци! Товариші! Єй богу заблудів.... Я нічого не винен!

Микола. Бреше падлюка! Видко що завзятий клятий большовик. А ну підпережім його, може скорій признається.

Лисенко. Починайте хлопці! Московська, шкіра груба витримає!

Охрим. (*Бє шаблюкою плазом*) А признавайся, чого до нас у гості прийшов (*бє далі*).

Микола. А скажи, хто тебе прислав? (*бє далі*).

Вакуленко. (*кричить*) Ох! Братчікі, голубчікі! Ох!.. Ох!.. Атпустіте душу на покаєніє!.. Ой ратуйте!!!

Охрим. Ні, бісів сину виженем з тебе московську підлу душу, коли не хочеш признатися!

Вакуленко. (*кричить весь час*) Ой!.. Ой! За што мучите братци!.. Пощадіте невинного! Ой,. ой!.. Я, признаюсь...

Охрим. Признайся, хлопче, то й кричати не будеш! (*перестає бити*).

ЯВА 8.

Тіж і Дмитро (а згодом) Борис, Бабенко, і козаки.

Дмитро (*Входячи*). Спіймали, пане отамане! Ведуть ...

Петренко. А де, далеко дігнали?

Дмитро. Він дурний, вибіг на чисте поле і прямував до хутора а там якраз їхало двох наших кіннотчиків, та й зупинили його.

Лисенко. А без кіннотчиків певно булиб не дігнали, що?

Дмитро. Чому ні, ми вже цілили його підстрелити у ногу: та добре що кіннотчики нагодились. (*Борис вводить Бабенка на мотузку, за ним ідуть решта козаків. Бабенко побитий, з лиця і голови тече кров*).

Охрим. (*до Вакуленка*). Сідай та признавайся!

Вакуленко. (*сідає*) Братци пощадіте. Ох...Ох...

Лисенко. (*до Бабенка*) А що, дістав? Будеш тікати!? кладіть його ще!

Бабенко. Ох!. Земляки, дорогіє голубчики!. Прізнаюсь! Всю правду скажу!..

Лисенко. Ну сідай! Так би давно зробив, і не мучилиб! (*той сідає рядом поодаль від Вакуленка*).

Бабенко. Братци... всьо скажу! Всю правду роскажу, чого сюди прийшли!

Лисенко. Ну, ну, кажи (*В цей час Вакуленко пильно дивиться на Бабенка*)

Бабенко. Нас послал сюди командуючий Харковським военним округом товаріщ Дуднік, із слєдовать налічіє повстанческіх сіл в районе Холодного Яру!

Вакуленко, (*коли Бабенко почав го-*

ворити, він дивлючись на нього гіпнотизуючим зором, протяжно внушаючо говорить)Что ти говоріш? Что ти говоріш?! (*Вихор пильно стежить очима в цей мент Вакуленка; той це зауважив, зніяковівши, удаючи з себе невинного говорить*). Товаріщі, да вед он сумашедчий! Ги-ги-ги: Да разве не віділе, что он сумашедчій!? Єй Богу сумашедчій!..

Вихор. Годі, годі хлопче! Заспокійся, програв гру!

Лисенко. Де вам видано документи?

Бабенко. Нам видали документи в Харковском военном округ; а деньгі, двадцять тисяч, ми получілі у Черкаського военкома. Черкаський военком посоветовал нам нігде не останавлiватись, а іті прямо в Жаботин, а потом у Мельнікі.

Лисенко. Чи ще хто, крім вас, висланий?

Бабенко. Єще много кроме нас розеслано, но те в другіе райони.

Лисенко Ти сам звідки родом?

Бабенко. Я з куреской губерні.

Лисенко. А твій товариш звідки?

Бабенко. Я не знаю, одкуда он! Он очень скритший. Про себя нічого не говоріт.

Лиснко. Ви обидва партійні?

Бабенко. Так! Ми окончили партійную школу аґітації і пропаґанди.

ЯВА 9.

Ті-ж і Семен.

Семен. (*входить скоро, зхвильовано*) Пане Отамане! Большовицька кавалерія зараз віїхала до Мотронівського монастиря (*при цих словах всі посхвачувались*).

Вихор. До зброї козаки! (*всі беруть за зброю*). Чи багато їх приїхало?

Семен. Може буде з триста шабель.

Вихор. Ти сам бачив?

Семен. Так я був на варті біля монастиря, і бачив з кущів як вони вїздили на подвіря монастиря! (*в цей час Петренко поучує козаків*!

Лисенко. (*підійшовши говорить тихо*). Пане Отамане; що робити з большовицькими шпіонами?

Вихор. А ви як думаєте з ними поступити?

Лисенко. По моєму їх зараз розстріляти!

Вихор. Ліпше буде відрубати їм голови, аби не робити гуку, бо з манастиря стріли дуже добре чути!

Лисенко. Слухаю!

Вихор. Але зробіть це так, аби вони не сподівались; я певний, що приїзд большовицької кінноти з ними тісно звязаний.

Лисенко. Я те-ж такої гадки. Цей большовик мені певно не все сказав!

Вихор. Кожен жити хоче, так і він змовчав про кінноту. Виберіть такого козака, що одним махом зможе шаблею голову відтяти! Та пильнуйте їх!

Лисенко. Здається Микола шаблею добре орудує?

Вихор. Тай Охрим не промахне!.. Ну, не гайтесь!..

Лисенко. Слухаю!.. Микола; Орхим! Ходіть сюди! (*Ті підходять; він шепче їм „як вирушимо з табору маєте несподівано для них повідрубувати їм голови"*!).

Вихор. Сотнику Петренко; зараз табор перенести на гору до Великодного озера! Сотника Васильченка сповістити, щоб негайно знявся з табора та з своєю сотнею зайняв у лісі дорогу на Грушківку.

Петренко. Слухаю! (*до Семена*) Семене, зараз бігом до табору сотника Васильченка, з наказом негайно зайняти шлях на село Грушківку, та чекати на большевицьку кінноту, зрозумів?

Семен. Слухаю, зрозумів (*пішов*).

ЯВА 10.

Ті-ж крім Семена.

Вихор. Хлопці! Зараз всі підемо до Манастиря, може там ще встигнемо застати большовиків, то дамо їм доброго прочухана! Кіннотчик у лісі вартий те, що піший козак в полі проти кіннотчика! — Лаштуйтесь! — Кроком руш! (*пішли*).

Заслона опускається.

Дія 4.

Ліс на горі. Краєвид змінений. Той самий козацький табор; рушниці стоять в кізлах, декотрі висять на деревах. Бандура висить на дереві.

ЯВА 1.

Охрим, Борис, Микола, Семен і козаки сидять і лежать на листі.

Семен. А чого воно зветься великодним, це озеро?

Охрим. То, хлопче довга історія розказувати про це озеро.

Микола. Семен і ще дехто: Та розкажіть, розкажіть, дядьку Охриме!

Охрим: То бачите хлопці, давно колись було, було це за козацьких часів; ще як Татари нападали на Україну, а люде ховались від них по лісах. І тоді на тім місці, де тепер є це Великодне озеро стояла православна церква. І якраз на самий Великдень; на село, що тут стояло недалеко, напала татарська орда; - люде зі страху всі порозбігались у ліс, а дехто заховався до тієї церковці, — та почали молитись, аби воскресший Бог спас їх від татарської неволі, та смерти. Довго люде молились і плакали. І нараз, підчас великодної служби Божої, та церковця разом з людьми почала помалу входити в землю, а коли вона цілком уже вся ввійшла, а на той час

якраз настигли до ліса татари і побачили, що на місці, де стояла церковця, зробилось озеро. А люде, що поховались у лісі і зістались живі, те озеро назвали Великодним.

Борис. Дядьку Охриме, а хто вам розказував цю байку!

Охрим. Бреши дурний сам! Мені розказували старші люде! А коли старі люде брешуть, то і я з ними.

Семен. Ну-ну, далі кажіть, далі дядьку!.

Охрим. То що-ж далі!.. А тепер що року на самий Великдень як по церквах люде святять паски, то-коли стояти біля цего озера, то почуєш звідтіль, як правиться Великодна служба Божа і співають Христос Воскрес, та дзвонять дзвони.

Семен. От шкода що вже Великдень пройшов, а то і ми послухали-би!.. А ви, коли на Великдень чули там спів і дзвони дядьку Охриме?

Охрим. А чув! Якби не чув, то не казавби вам цього. Про це озеро та церковцю що затонула, навіть книжечка є нанисана.

Семен. Чи це озеро тепер глибоке?

Охрим. Воно так наче і не глибоке, бо заросло тепер лозою та очеретом і осітнягом; а зараз, то скорше на болото похоже, але чи одна худобина вже у ньому утопилася, як ішла воду пити?

Семен. То, це тому тут і пастухи худоби не напувають?

Охрим. А так та ще і тому, що люде його вважають святим!

Микола. Біля цього озера, нашому таборові найбезпечніше стояти.

Борис. Отаман Вихор добре знає де ліпше таборові стати.

Охрим. А так-так,- він добре придумав. що казав нам на цей горб перенестись;- тут ось (*показує рукою до салі і ліворуч*) з двох боків кру-

те провалля, що тяжко викарабкатись, а з цього осьо боку (*показує праворуч*) Великодне озеро, або вже тепер непроходиме болото.

Микола. Тілько цей один бік (*показує прямо за куліси*) нічим не боронений, хіба що густим лісом!...

Борис. Ну та ще нами, а ти уже хотів сидіти у лісі, як у Бога за пазухою /?

Микола. Гого! хлопче, колиб большовики на нас тут напали, ми-б їм дали доброго прочухана!

Борис. Вони тепер з малою силою на нас не відважаться напасти.

Семен. Борис, а скільки нас тепер є у лісі?

Борис. А звідки я знаю? Може буде з тисяча піхоти та кінноти, у Хмари зо триста шабель.

Охрим. А сьогодні в ранці мав ще Хмара напасти на табун большовицьких коней, шо пасеться на леваді під Камянкою, — то будемо мати тоді разом кінноти до чотирьохсот коней.

Семен. А де сідел набрати до тих коней.

Охрим. Та-ж Отаман нині розпорядив аж дві виправи, одна частина кінноти скочить під Камянку, захватити на леваді большовицькі коні, а друга частина має напасти на Грушківську цукроварню: там кажуть є шкіра, та при тій нагоді і цукру фір з десять заладують та привезуть сюди.

Семен. То-то большовики обізляться на нас! А де зараз Отаман пішов, Борисе?

Борис. А пішов побачитись з полковником Орлом, що прийшов з нашої армії, він певно з ним сюди приїде.

Охрим. І чого-б то ми патякали даром язиками, не ліпше-б нам щось гарного заспівати, поки старшини прийдуть, бери Борисе свою бандуру та починай.

Б о р и с. Добре і мудро кажеш, Охриме! *(бере бандуру)* щож-би його почати? Хіба- "Уже років двісті, як козак в неволі".

Г о л о с и. Добре, добре, починай цеї Борисе!

Б о р и с. (*Настроює бандуру*). Але хлопці, поперед батька в пекло не вискакувати! А тягти за мною... (*починає співати акомпанюючи на бандурі, козаки за ним*).

Уже років двісті, як козак в неволі,
Понад Дніпром ходить, викликає долі:
„Гей, тай вийди доле із води
Розваж мене серденько із біди“
Не вийду, козаче, не вийду соколе,
Хоч радаб, не вийду бо сама в неволі
Гей у неволі у ярмі
Під московським караулом у тюрмі.
Мене молодую козацькую долю,
Запродали в тяжку московську неволю,
Гей у неволю в кайдани,
Нерозважний ти гетьмане Богдане.
Із ратищ козацьких серпи поробили
А списи шаблюки в коси поломили.
Деж наші коні соколи,
Самі козаченьки як орли!
Коні наші в плузі, а козак за плугом
Мужик виглядає за широким лугом
Гей ти козаче покинь плуг
Тай на коня і на волю спіши в луг.!

Б о р и с. (*Павза*). Щось довго старшини не має.

С е м е н. То може ще якої тим часом заспіваємо!

Г о л о с и. Починай якусь Борисе!... (*входять Вихор і Орел*).

ЯВА 2.

Тіж Вихор і Орел.

О р е л. Слава Україні!

Голоси. На віки слава!

Вихор. Годі вам, хлопці, співати, бо не маємо часу. Скоро приїде сотник Хмара з виправи, а в нас немає чим його людей нагодувати. Треба постаратись про хліб і до хліба; ти Борисе візьми зараз з десять козаків, та підеш до села Любенців, візьмеш підводу у голови ревкома, і його теж захвати з собою, та по селі від хати до хати, збирати хліб і що дадуть люде до хліба; а коли буде мало одної підводи, то ще зареквіруй підводу і у Воєнкома.

Борис. слухаю, пане отамане; (*звертається до козаків*). Хлопці ладьтесь! Тілько десять! Ходи і ти, Миколо, з нами! (*козаки лаштуються*).

Борис. Кроком руш! (*пішли*).

Вихор. *(Поки козаки збираются Вихор говорить далі*). А ти Семене візьмеш тут на леваді коня, та скакай до табору сотника Васильченка з наказом, зайняти дорогу, що виходить з ліса до села Грушківки і чекати на кінноту сотника Хмари, що звідтіля буде везти фірами цукор та шкіру.

Семен. Слухаю, пане Отамане!

Вихор. Від сотника Васильченка, скочиш до табору сотника Петренка з наказом, — зайняти з ліса дорогу, що виходить на Камянку, та чекати на кінноту Хмари, що буде гнати табун большовицьких коней,.— коли Хмара буде потребувати помочі, то хай поможуть, зрозумів?

Семен. Так є, зрозумів!

Вихор. Ну, рушай і то скоро!

Семен. Слухаю, пане Отамане! (*скоро пішов*).

ЯВА 3.

Тіж без Бориса, Миколи козаків і Семена.

Вихор. Сядемо, пане полковнику, та розказуйте далі, що сталося з нашою армією, після Рижського мира?

Орел. Большовики нас оточили з трьох сторін і ми з нашою армією і міністерством, відсту-

паючи від переважаючого нас численнсго ворога, зконцентрувалися біля Збруча недалеко Волочиськ в селі Ожигівцях до переходу через Збруч. То був справді-останній акт траґедії Української Армії! З трох сторін большовики обстрілювали нас з ґармат та кулеметів!.. Ми спішили мерщій переправити за Збруч наших цивільних утікачів та жінок, що робили між нами найбільшу паніку... І в цій атмосфері ми мусіли вибрати до трьохсот найкращих коней, та охотників козаків і старшин, бажаючих іти большовикам в тил на повстання. Отаман Вернигора ще раніш дістав розказ від Головного Отамана Петлюри зформувати повстанський загін, та приготовитись до відходу на большовиків в серце України!..

Вихор. Чи багато в тій суматосі ви вибрали охочих іти віддати останню жертву Україні?

Орел. В тій суматосі миу спіли вибрати понад сто найкраших коней, і ось з таким малим повстанським загоном, по верх сотні шабель, при одній натачанці, ми прорвали вечером большовицький фронт, та рушили на Україну.

Вихор. Яку, властиво ви мали інструкцію від Уряду, вибираючись на Україну з таким малим відділом?

Орел. Наша мета була, об'їхати всі істнуючі повстанчі центри на Україні, наділити їх печатками та інструкціями, зорґанізувати їх, та заснувати на чолі їх центральний повстанчий комітет.

Вихор. І врешті, як скінчилась ваша виправа?

Орел. Перший раз на нас напали большовики в Уманськім повіті, ми відбились, але залишились без наточанки; та відділ наш зменшився майже до половини. А другий раз, ми бились уже в Херсонщині, там був ранений отаман Вернигора, ми його на силу уратували, та тільки з десятьма козаками добились до Єлисаветградського повіту;

я козаків розпустив. Отамана Вернигору відправили нелеґально до Одеси, а я ось, без жадних документів і повновластей шукаю притулку у повстанців.

Вихор. Що думаєте, пане полковнику з собою далі робити? Чи думаєте ділити з нами всю недолю повстанчого життя, чи думаєте вертати за кордон?

Орел. Прийшов до вас. пане Отамане, аби запропонувати себе до спільної боротьби з нашими ворогами; а на зиму, коли не можлива буде боротьба, радивби зформувати добрий кінний курінь, та подамось з ним за кордон.

Вихор. Це добру гадку ви подаєте, бо зимою з людьми дуже тяжко виховатись.

Орел. І то певно головним чином через провокацію ріжних большовицьких аґентів?

Вихор. Так-так!.. І знов на думку прийшов мені Назарук, розкажіть, що це за тип, ви казали, що його зустрічали в українській армії?

Орел. Він служив при „постачані" в Камянці Подільському, його злапали на злодійстві цукру, який він реквіруючи по цуковарнях для війська, перепродував жидам. Підчас суду над ним вияснилось, що він служив і в денікінській армії і в большовиків, а врешті, якимсь чудом опинився в нашій армії. Не знаю на яку кару його засудив суд, але знаю тільки, що він утік з тюрми і з галицькою армією пішов на Чехословачину. Коли він опинився тут, то на мою гадку він без сумніву є большовицьким агентом, але що ви з ним зробили?

Вихор. Я вже вам розказував, що ми його судили, але не маючи на нього прямих доказів, не мали морального права його розстріляти. Залишили його тимчасово під доглядом, котрий доручили Деркачеві, і той не устеріг його, і він від нього утік.

О р е л. А Деркач же де після цього?

В и х о р. А деркач боючись кари, покинув наш табор і не відомо де ховається. Так само не знаємо, де зник Назурук. (*Чути сиґнальний свист птаха*) О! А це ще хто іде до нас? (*чути знов свист птаха; павза. Вихор так само відповідає*).

О р е л. Мусить бути хтось з своїх коли знає гасло

В и х о р. Свій, то певне, але такий, що у нас цього літа ще не був, коли не знає де стоїть наш табор.

О р е л. (*дивиться*). Он і вони, якийсь хлопчина, і старший дядько!... (*обоє встають*).

В и х о р. (*дивиться*). Та це Максим, і !... (*входять Максим і Галя одягнена в козацький однострій, із сумкою черев плечі, обоє озброєні в карабіни*).

ЯВА 4.

Тіж, Максим і Галя а згодом Тося і Дмитро.

М а к с и м. і Г а л я: Слава Україні!

В и х о р. На віки слава! (*з Максимом вітається, з Галею ні*).

Г а л я (*стоїть на позір*). Пане отамане! доношу вашій милості, що панна, Тося десь зникла правдоподібно зрадила, бо скоро після того, большевицьке Че-ка напало на дім вашого тата, здемолювало його, ограбило, а старенького тата арештували. Те саме зробили з домом вашої нареченої, але вона успіла втекти від большовиків що раніш!..

В и х о р. (*слухає ошоломлений*) Що? що з ним зробили?!.. Де зараз мій тато?!..

Г а л я. Большовики відвезли його до Черкас!.

В и х о р. І будуть тримати його, як заложника, аби його синок не бунтував...! Ха-ха-ха! Мудро придумали бестії, хотять звязати мені руки. А з вами що зробили Максиме?

М а к с и м, А те що в таких випадках большовики роблять;- спалили мій хутор, на моє щастя

я тоді був у полі, то не попав їм до рук, а худобинку та кабанців гудованих повезли з собою.

Вихор. Що з вашою родиною? Де вона?

Максим. Родина моя теж була тоді в полі, а зараз ховається по хуторах у родичів.

Орел. Большовики з своїми ворогами не так панькаються, як ми колись з ними.

Голос Дмитра. (*за сценою*) Ходи свячена, не упірайся! Від нас прямо до раю попадеш!..

Охрим (*дивиться*). Дмитро манашку веде.

Вихор (*дивиться за сценку*). Тягне на мотозку. (*В цей мент входить Дмитро і веде звязану руками на заді і тримаючи за мотузок Тосю, одягнену в монаший стрій*).

Дмитро. Ходи, дурна, не бійся! Тут усі свої!,..

Вихор. (*здивовано*) Це!...це вона все наробила!

Галя. (*здивовано, обурена*) Підла зрадниця!.

Вихор. Що хочеш від українізованої московки, вона служила своїм.

Тося. (*піднявши голову гордо*) Так!.. Я служила ідеї єдиній неділимій Росії!..

Вихор. Провокаційним способом!

Тося. Ціль оправдує средство!..

Охрим. Прикажите, пане отамане, в земельний комітет її відправити?

Вихор. Вона не заробила на кулю!.. На осику її!

Дмитро. А я казав що звідціля підеш прямо до раю і птиці небесні з тобою будуть бавитись!

Вихор. Повісити її там (*покагує рукою* на тім горбі!

Тося. Ах! (*схватилась за голову приголомшена і робиться непритомна*).

Вихор. Забрати її звідціля!...

Микола. Ходім голубко!... і шнурок є (*виходять Тося, Дмитро й Охрим*).

ЯВА 5.

Ті-ж, без Охрима, Дмитра і Тосі.

Вихор. Те, чого я боявся, трапилось!.. Але. моєму батькові вони не відважаться лихе зробити!. Вони знають, що я потрафлю зробити їм Варфоломеївську ніч!

Орел. Боротьба за ідею не числиться з засобами, яких треба ужити для осягнення своеї мети!

Вихор. Ціль оправдує средство, як кажуть большовики і вона сказала! (*чути кулеметну стрілянину*).

Орел. А це що за музику чути на вашій території?

Вихор. То певно вертає експедиція сотника Хмари, а кулемет Максіма дає про себе знати. (*чути гістеричний крик Тосі).* Ах!.. я не хочу вмирати!.. Ай!.. Ох!!! Пустіть!!! (*кулемет знов торохтить заглушаючи крики Тосі).*

Орел. Чи не розпочали вони бій у лісі?

Вихор. На це похоже, бо даром набоїв не випускалиби (*входить хутко Семен*).

ЯВА 6.

Ті-ж і Семен

Семен. Доношу батькові Отаманові, що з Грушківської цукроварні благополучно привезли вісім фір цукру та дві фіри ременю на чоботи та на сідла!

Вихор. А це що за кулеметна стрілянина?

Семен. То сотник Хмара пригнав з містечка Камянки табун большовицьких коней! Наші якраз вїздили до ліса, а зза бугра показалась большовицька кіннота. Коли Хмара з кіньми вїхав до ліса, то большовики як раз наближались до ліса; тоді сотник Петренко що засів з кулеметом в канові під лісом, привітав большовиків з „максима".

Вихор. Куди Хмара погнав коней?

Семен. Він погнав коней на Лубенецьку леваду, бо там найліпша паша, і пастухам там заборонено пасти худобу. Він казав, що зараз прийде сюди. (*входить Охрим і Дмитро*).

ЯВА 7.

Ті-ж Охрим і Дмитро

Охрим. Голошу слухано, про точне виконання вашого наказу!

Вихор. (*відвертається*) Добре, добре!.. фе гидота!..

Галя. Так зрадниці і треба!.. (*хутко входить Лисенко*).

ЯВА 8.

Ті-ж і Лисенко.

Лисенко. Слава Україні! (*витається з отаманом і старшинами*).

Вихор. На віки Слава! Що чувати?.. Ви чогось зхвильовані?

Лисенко. Зараз розповім!.. (*робить знак головою Отаманові та іде з ним на кінець кону, говорить щоб не всі чули*) З нами зле, Пане Отамане! Большовицька дивізія нас оточує навкруги!.. Всі переправи через річку Тясмен ними заняті.

Вихор. (*до Орла*) Пане полковнику і ви Максиме ходіть сюди! (*ті підходять*).

Орел. (*підходить*). Що-сь нового?

Вихор. І то досить погане! Большовики не хотять нам дати як слід порости в піря. Розказуйте пане сотнику.

Лисенко. В Жаботин і в Мельники вїхало по полку кінноти, в Циліїві має стати полк піхоти, артилерія стане в Грушківці по хуторах навкруги ліса стане те-ж кіннота, — до вечера ціла дівізія вже розташується, і ми будемо відрізані від світа,

Вихор. (*нервово*) Зле!.. чого я сподівався найгіршого трапилось! (*чути кулеметну стрілянину*). Це може вже вони з нами вітаються?

Максим. Що думаєте робити пане отамане? (*чути знов стрілянину*).

Вихор. Я не хотів би з ними тепер битись, бо даремно і безкорисно наробимо жертв.

Орел. Але-ж я чую що ми оточені, то певно не минемо битви.

Вихор. Чому, коли до вечера на нас не нападуть, то в ночі ми ще встигнемо вийти з цього ліса, та перенесемось до бору за Ірдинське болото (*стрілянину знов чути*).

Лисенко. (*прислухуєтся*). Стрілянину чути в бік Лубенців.

Орел. Чи не трапилось чого з козаками що пішли за хлібом?

Вихор. Не виключене, що Борис вскочив в халепу. (*входить Микола, згодом за ним несуть два козаки раненого*).

ЯВА 9.

Ті-ж і Микола — а згодом два козаки несуть раненого,

Микола. Пане отамане голошу слухняно, що дві фіри з хлібом і салом уже в лісі! Борис на рогачці відстрілюється від большовиків, котрі напали на нас, як ми з хлібом вертали до ліса.

Вихор. Чи багато їх? Чи є хто ранений?

Микола. Один ранений у ногу, зараз козаки принесуть; напав на нас невеликий кінний розїзд, але до села входить дуже багато піхоти. Ось несуть уже Івана... (*два козаки вносять раненого, він стогне, до нього хутко приступає Галя. Раненого кладуть. Галя виймає з сумки бинти вату, промиває і перевязує ранену ногу*). (*Чути стрілянину*).

Вихор, Семене! (*той хутко підходить*). Наказ сотникові Петренкові зайняти рогачку при вїз-

ді в ліс з села Лубенців. Борис передасть рогатку Петренкові і поверне сюди! Сотник Васильченко має стояти на своєму місці від села Грушківки!

Семен. Слухаю, пане Отамане! (*хутко пішов*).

Вихор. Миколо! (*той підходить, чути кулеметну і карабінову стрілянину*). Наказ сотникові Хмарі, зайняти рогачку від Меласельників!

Микола. Слухаю, пане Отамане! (*хутко пішов*).

Вихор. Сдначе біля нас зле!, (*чути стрілянину*).

Орел. Чи не думають большовики нас раптово атакувати? (*чути гарматний вибух*).

Вихор. На те заноситься, не хотять навіть до вечера зачекати, ще-й гарматами нас лякають.

Максим. Тут гармата дурна, хіба ворон налякає.

Вихор. Щоб тільки не знайшлось ворон між нашими козаками (*чути стрілянину*).

Орел. А може і між старшинами?

Вихор. Часом і таке може трапитись. Охриме! (*той схвачується*). Ти добре знаєш ліс?

Охрим. Так, батьку отамане! Знаю його як своє подвіре, що большовики спалили.

Вихор. Візьми коня, та оглянь навкруги місцевість і скоч під жаботинську рогачку, чи там наша застава ще стоїть?

Охрим. Слухаю пане Отамане! В тій хвилі! (*пішов*).

ЯВА 10.

Ті-ж, без Семена Миколи і Охрима.

Максим. Чи не є це робота того аґента, що звав себе представником директорії?

Вихор. Не є виключено що він з ними, а коли так, то большовики не будуть чекати ночі, аж поки ми розбіжимось.

Орел. Шкода тілько, що ви не встигли зорґанізуватись як слід!

Вихор. Вони длятого постараються на нас як мога скорше напасти. (*чути гарматну і кулеметну стрілянину*).

Максим. (*підходить до Вихора*). Петре Михайловичу, що будемо робити з Галею, шкода її, як большовики нас оточать?

Вихор. (*нервово*) Ми вже оточені, хіба не бачете!.. Може-б її як вивели з ліса за большовицьку лінію. (*Галя прислухуєтся*) та заховали на хуторах?

Максим. Я думаю, що можна-б житами далеко відійти поза большовицьку лінію, коли-б тілько в лісі не наткнутись на большовицьку стежу.

Галя (*підходить нервово*). Що-о! Мене ховати хочете! боїтеся за долю жінки? Думаєте що жінка не здібна боротись на рівні з мужчинами?! Ні, пане отамане; я в козацькому однострою, і зумію доказати, що жінка має таку саму вартість як мужчина!

Вихор. Галю, голубко! Не наражай себе на непотрібну небезпеку! (*чути стрілянину*).

Галя. (*кидається до нього*). Петре! Отамане мій! Не відсилай мене! Я хочу ділити з тобою недолю життя!.. Я зумію разом з вами боротись з ворогом!.. (*хутко входить Борис з козаками*).

ЯВА 11.

Тіж, Борис і козаки, згодом Микола і Семен.

Борис. Голошу слухняно, що виконав наказ та рогачку передав сотникові Петренкові.

Вихор. Як думаєш, чи він утримається там до вечера?

Борис. Дуже сумніваюся, бо большовики масою надходять до ліса (*вбігає Микола*).

Микола. Пане Отамане! Сотник Хмара не підождавши наказу, знявся з кіннотою і хутко відїхав до Чорного ліса, а большовики вже прямують до Мотронівського манастиря!

Вихор. Ти як про це довідався?

Микола. Сюди ішов звязковий козак від сотника Хмари!...

Вихор. Ну, і що сотник Хмара ним переказав?

Микола. Сотник Хмара ним переказав, що він не має подостатком набоїв та кулеметних лент. що тому він іде до Чорного ліса, та там буде чекати на дальші ваші розпорядження.

Вихор. Де дівся звязковій козак від Хмари?

Микола. Він побіг лісом навпростець до свого розїзду, що пильнує за рухом большовиків.

Вихор. Чи ти бачив большовиків, що ідуть до манастиря і чи багато їх?

Микола. Я їх не бачив; мені казав звязковий козак, що їх буде з полк; до манастиря іде піхота і кавалерія (*вбігає хутко Семен*).

Семен. Пане отамане! Сотник Петренко здався большокикам на ласку!...

Вихор. Що!?.. Здався?!

Орел. То мабуть зміновіховщина!

Вихор. Розкажи як було?

Семен. Большовики прислали до Петренка парляментора, та запропонували помилування, кола він здасться.

Вихор. Ну!..

Семен. Він згодився і виставив білу хустку, а я тим часом їх покинув.

Вихор. Падлюка! А я на нього так покладався!.. Миколо. під пильнуй за рухом большовиків у бік Лубенців!

Микола. Слухаю (*хутко виходить та скоро входить охрим*).

ЯВА 12.

Ті-ж і Охрим, без Миколи.

Охрим. Батьку Отамане! Голошу, що на Жаботинській рогачці нікого не має, а большовицка кіннота і піхота входить до ліса!

Вихор. А що з сотником Васильченком?

Охрим. Чув від одного козака з його сотні, котрого зустрів у лісі, що сотник Васильченко під сильним вогнем большовиків відходить у глибину ліса в напрямі Чорного ліса! *чути зближаючуся стрілянину.*

Вихор. (*звертається до Орла і Максима*) Що порадите робити, панове? На мою гадку, коли ще є можливість, мусимо вибратись звідціль.

Орел. Але чи є ще можливість і куди ми підемо?

Максим. Як видно, большовики добре знають місце нашого табору і його окружають.

Вихор. Ми вже майже окружені, хіба що біля Великодного озера ще можнаби пройти. Охриме ти добре знаєш ліс! Чи можеш вивести козаків по, при озеро з ліса в жита?

Охрим, Так батьку Отамане! Я думаю що попри Великодне озеро можна пройти непоміченими з ліса до жита, але в житі ми довго не просидемо.

Вихор. В житі пресидемо до ночі, а ніч мати козака заховає.

Максим. Добре що до вечера уже недалеко.

Вихор. Як тільки стемніє, підемо житами аж до Рипяменського ліса, там переднюєм; на другу ніч подамось за Ірдинське болото; а звідтіль розійдемось.

Охрим. Добре кажете батьку!

Максим. Тому треба спішити, поки нас не помітили!

Вихор. Хлопці!.. Московський царський імперіялизм, занадто довго, тримав наш нарід, в тюрмі і неволі, і тому світова війна, а по ній і ро-

сійський імеріялістичний большовизм нас застав непідготованими до будови своеї держави! До слушного часу до перших вибухів гармат нової війни, котра не за горами, збережемо свої сили, аби зібратись тут з новим завзятям та свідомостю до боротьги, за рідний край, за самост ійну Українську Демократичну Республику! А тепер з Богом, розійдемося та ждіть, як вас покличу!

Л и с е н к о. Беріть хлопці раненого Івана! Охриме, веди перед (*двох козаків беруть раненого. Охрим, іде, за ним виходять решта козаків праворуч. Хвилево залишаеться Вихор, Галя, Орел і Максим*).

Я в а 13.

Вихор, Галя і Максим.

М а к с и м. Ви праві були, Петре Михайловичу тоді у мене на хуторі, коли не хотіли йти до Холодного Яру!... (*чути з близька один крісовий стріл, а згодом, дальше почалась часта стрілянина*). Щось за близький стріл, чи не Микола це? (*вбігає Микола задіханий*).

Я в а 14.

Тіж і Микола.

М и к о л а. Батьку Отамане! Я убив його!.. Попав у саму голову!..

В и х о р. Та кого ти вбив?!

М и к о л а. Та же провокатора!.. Того що казав, що він представник Директорії! Він підійшов до висячої тої манашки, шо ми повісили...

В и х о р. А то хто ще стріляв?

М и к о л а. То большовики по мені стріляли вони сюди ідуть!

В и х о р. Ну, то нам пора!.. Робим перерву до слідуючої війни! (*виходять праворуч.*

Заслона по малу опускається.

Важніші друкарські помилки.

Стор.	Рядок.	Надруковано.	Має бути.
2	24	Бакуленко	Вакуленко
8	32	ричить	ручить
11	21	певної	непевної
11	22	поробили	наробили
12	33	Україви	України
14	7	биут	бути
14	20	фомує	формує
14	22	Максим	Микола
15	6	кулимети	кулиметів
15	34	(впиває)	(випиває)
16	27	Коней сідлає	Як розгардіяж
17	14	мені	мене
20	9	Боднарук	Назарук
21	27	шіснадцять	шістьдесяти
22	7	ховра	ховрах
22	19	на	по
23	11	як	аж
24	9	хиба	хіба
24	25	на	На
25	5	То	Що
26	29	придовжують	продовжують
26	30	О !	Ой !
28	23	заведемо	наведемо
29	17	1919	1918
29	33	зробив прикре	зробив таке прикре
30	28-33	(читати курсивою -	репліка
31	7	відводите	відводе
32	13	піяками	пiятики
32	26	на поготові по-	на поготові вводе по-
33	35	Та	А
37	7	Вихор	Охрим
37	23	Вакуленко	(скреслити)
37	24	Іван Міколаєвич	Іван Миколаєвич Вакуленко
38	1	масеро-	мастер-
38	2	текстільшік	текстільщік
38	11	Тишенкі	Тищенкі
40	38	Николо	Миколо
45	20	курeской	Курськой
59	9	Меласельників	Мельників
61	23	большокиками	большовиками
61	31	під	піди
62	30	Рипяменського	Рипяшенського
93	21	(задіханий)	(задиханий)